

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

43e jaargang nr. 3

mei - juni 2014

Inhoud

- Hugo Collumbien: In Memoriam André Verbeke.	166
- Alexander Karel Evrard: Een paar mijmeringen aan “den boelvaar”.	172
- Armand Heins: Inventaire Archéologique: Heilige Familie door Nicolaas De Liemaekere.	177
- Daniël Van Ryssel: Minder bekende en/of verdwenen locaties in Gent. Wintercircus, St.-Pietersnieuwstraat, Lammerstraat.	179
- Pierre Kluyskens: John of Gaunt. Petekind van Jacob Van Artevelde.	183
- Maurtis Van Wesemael: Iets over voeten en ellen.	187
- Peter Van Keymeulen: Was Geraard de Duivel nu een Vilain of niet?	201
- Erik De Keukeleire: Uit de beginjaren van “La Gantoise”. Sprokkels uit de periode 1890-1918.	205
- Hugo Collumbien: Gentse Memoriedagen: 19-20-21 Januari. Aanvullingen.	213
- Daniël Van Ryssel: Vergeeten Gentse schrijvers: Piet Schepens (Werchter 1901-Gent 1967). (Gent 1797 - Gent 1867)	221
- Eric Vermeirsch: Aan de Brugse Poort: een kleurrijke familie in de vijftiger jaren. 1. Giele en Pelagie.	224
- Bibliografie.	225
- Lezers schrijven ons.	226
- Vraag en Antwoord	227

IN MEMORIAM ANDRÉ VERBEKE

Het Noodlot schijnt onze Kring te achtervolgen.

Werden wij in December verleden jaar geconfronteerd met de plotselinge verdwijning van onze trouwe medewerkster Mevrouw Van Geluwe, dan kwam in April als een donderslag het totaal onverwacht en eveneens plots overlijden van onze ondervoorzitter André Verbeke.

Onnodig te zeggen dat dit een enorm verlies is, niet alleen voor onze Kring, maar voor de Heemkunde in het algemeen, want zijn competentie op dat gebied was onbetwistbaar. Velen zullen hem vooral kennen als “postkaarten-specialist”.

Hij bezat een collectie van tienduizenden postkaarten. Zo maar niet bijeen gegaard, maar van iedere kaart kende hij de details. Daarbij werd hij geholpen door zijn uitzonderlijk goed geheugen.

Men kon bij André komen met een postkaart waar een tabakswinkel op stond en hem vragen in welke periode deze foto gemaakt werd. Na ze enkele seconden bekeken te hebben zij hij “Dat moet dateren van 1907 of 1908, want in 1906 was daar nog een schoenmaker en in 1909 was er een charcutier.”

Twijfelde hij aan iets, dan kwam zijn vergrootglas boven en trachtte hij details te vinden die niet zichtbaar waren met het blote oog. Hij maakte er geen probleem van om zijn postkaarten uit te lenen en de laatste 40 jaar zijn er niet veel boeken over Gent verschenen waar geen foto’s in stonden met als onderschrift “Verzameling André Verbeke.”

Zijn interesse beperkte zich evenwel niet tot postkaarten. Wilde gij iets weten over die verdwenen Gentse windmolen: één adres; André Verbeke. Wij twijfelen er aan of in Gent iemand was die daar meer zou over geweten hebben als hij. Hij was een vaste gast op ruilbeurzen en ging die door in Brugge, dan trok hij naar Brugge. Het is nog gebeurd dat hij documenten kocht die niemand interesseerde en men zei; “Maar André, wat kunt ge met zo iets doen?” Tien jaar later bleek dan dat dit een uniek stuk was. Hij had een fijne neus voor dergelijke zaken.

Ook het Stadsarchief deed graag een beroep op zijn kennis. Daar lagen immers talrijke foto’s van Gentse straten en stadsgezichten die niemand daar kon thuisbrengen. Gewoonlijk volstonden enkele seconden om van André het juiste antwoord te krijgen.

Als zeer bekwame elektricien heeft hij jaren gewerkt in dienst van de Firma

Rouvroy. In deze functie kwam hij regelmatig in contact met allerlei bedrijven. Van André kan niet gezegd worden dat hij introvert was, wel integendeel. Overall waar hij kwam legde hij onmiddellijk contacten. Van ieder bedrijf waar hij gewerkt had, bracht hij wel de een of andere anekdote mee, Hij was een geboren verteller en als hij erbij was had niemand de gelegenheid zich te vervelen.

André is ook vele jaren onze penningmeester geweest, een functie die hem op het lijf geschreven was. Hij beheerde onze financiën “en bon père de famille”. Vooraleer één frank uit te geven zou hij hem eerst in twee gebeten hebben. En als het dan eens gebeurde dat er in zijn rekeningen één frank verschil zat, dan kon hij niet tot rust komen voor hij de fout gevonden had.

Toen hij het wegens gezondheidsredenen wat kalmer aan moest doen en deze functie doorgaf aan zijn opvolger Adrien Brysse kon hij hem een kas overhandigen waar een bedrag inzat waar alle heemkundige kringen slechts kunnen van dromen.

Het is goed dat onze leden weten, dat als wij het lidgeld kunnen houden op minder dan de helft van wat het in werkelijkheid zou moeten zijn, dit buiten de vrijgevigheid van talrijke leden, dit ook in hoge mate te danken is aan het jarenlang gezond en zuinig beheer van André, iets waarvoor wij hem allen dankbaar moeten zijn.

Wij hebben persoonlijk meer dan 40 jaar samengewerkt met André, een periode aan dewelke wij de aangenaamste herinneringen zullen bewaren. Het was plezant samenwerken met de joviale André. Nooit hebben wij de minste meningsverschillen gehad. Het was trouwens niet moeilijk akkoord te gaan met zijn visie.

Moeten wij er nog aan herinneren dat hij een van de stichters was van onze Kring! Kon het anders?

Met het heengaan van André Verbeke verdwijnt weer een van die echte oude Gentenaars waarvan het aantal, helaas, sterk aan het inkrimpen is.

Beste André, van iets moogt gij absoluut zeker zijn: Wij zullen u zéér erg missen!

Hugo Collumbien

Destijds waren er op de 2 zondagen van de Gentse Feesten op het koerke van het Alyns Hospice, buiten een ruilbeurs, ook nog wedstrijden met de “pietsesbak” en de vogelpik. Dit ging gepaard met goede muziek en meestal zonneschijn. Een echt gezellige boel.

Men kwam er kennissen tegen die men in lang niet gezien had en men was in de gelegenheid de een of andere verzameling aan te vullen of zich een interessant document of boek aan te schaffen tegen een betaalbare prijs. Velen zullen met nostalgie aan deze tijd terugdenken, want toen de uitstekende Conservator Lode Hoste verdween, moest daar maar eens een nieuwe wind waaien en dit evenement mocht daar niet meer doorgaan. Einde van een gezellige “Vlaamse Kermis”.

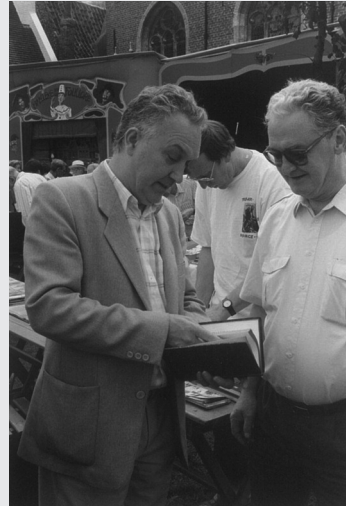
Onnodig te zeggen dat dit voor André “hoogdagen” waren die hij nooit miste.

Wij laten hier enkele foto's volgen die bij deze gelegenheid genomen werden op het Koerke.

16-7-1989
Miele Rouquat en André Verbeke

16-7-1992.
André beziet een aanbod.

18-7-1993
André aan zijn stand.

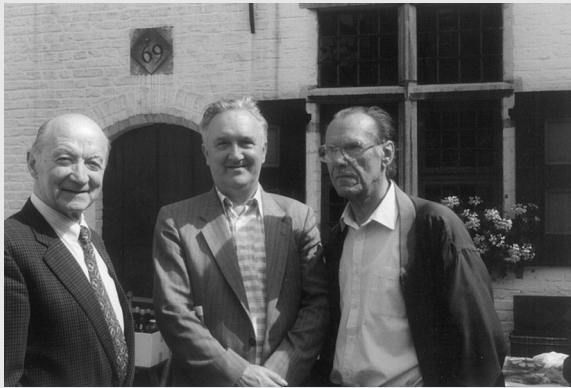

25-7-1993
André met Lode Hoste.

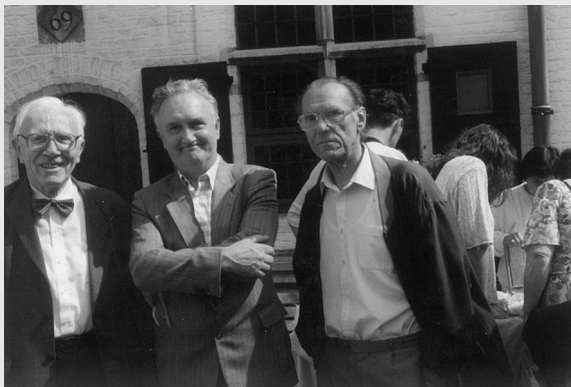
10-18-7-1999

Deze keer toch maar de bril op om beter te kunnen zien.

26-7-1998

3 Heemkundigen: Renaat Vanderlinden - André Verbeke -
Roger Tuytschaever.

26-7-1998

3 Gentse Heemkundigen: Hugo Collumbien -
André Verbeke - Roger Tuytschaever.

127-7-1996
Toch maar even nakijken.

18-7-1999
Hij zal het u wel uitleggen.

EEN PAAR MIJMERINGEN AAN “DEN BOELVAAR”.

Opgedragen in herinnering aan André Verbeke

Meer dan een halve eeuw woon ik wat men in de familie “den boelvaar” noemde.

Ook mijn ouders hebben aan die Citadellaan gewoond, èn mijn grootouders (beiderzijds; het was als burens dat mijn ouders mekaar leerden kennen).

Ons moeder had eerst een “misval”, en toen dacht ze dat ze nooit nog kinders ging kunnen krijgen; ze heeft er nadien een dozijn gekregen.

Ons vader deed in zijn jonkheid de “patronage” op Ste-Coleta met Wardje Poppe die er onderpastoor was. De ene kant van de laan behoorde tot O.L.Vr. St-Pieters, de andere tot “Slechte Colette”, een arbeidersparochie. Er was op St-Pieters een deken met drie onderpastoors; nu moet de alleenstaande deken van de ene parochie naar de andere snellen. Vader vertelde ons dat de abbé alles weggaf, tot zijn matras toe, en tenslotte op de grond sliep, hij is “uitge-teerd”.

Poppe deelde eens mee dat Kardinaal Mercier hem wegens enig flamingantisme de levieten gelezen had. ‘Ik behoor tot een ras dat beveelt en gij behoort tot een dat moet gehoorzamen’.

We hebben dus met drie generaties in hetzelfde huizenblok verbleven; juist zoals de Van Cappel's met hun gekende pianowinkel (nu ook gedaan).

Ruben Mantels noemt in zijn “Gent 1817-1940” de Citadellaan “een chique laan in de zuidelijke prestigieuze wijk van de stad”. (Die laan liep trouwens vroeger door over de Heuvelpoort op wat nu de Karel de Kerchovelaan heet). Het waren herenhuizen van het einde der jaren 1800, waar men in de “souter-rain” der kelderkeukens woonde, de dubbele salons van 't gelijkvloers waren een weinig gebruikte luxe.

(Mijn grootmoeder gaf pianoles in de 2^e salon; muziek behoorde tot de opleiding der burgerijmeisjes; haar beide dochters waren ook muzikaal. Ons moeder was pianolaureate van 't Conservatorium, haar zuster zong en speelde viool. Terloops i.v.m. opleiding: op school kregen wij nog calligrafie ofte schoonschrift.

De muren der twee salons waren bedekt met schilderijen.

Op den boelvaar werd er Frans en Gents gesproken. De tuinen lagen op het

Zicht naar de Ter Platen-brug toe.

Bemerck de schouwen der textielfabrieken.

oorspronkelijke niveau, de straat was opgehoogd om de brug over de Schelde mogelijk te maken.

Winkels waren er niet. De schilderijenrestauratie aan de overkant verdwijnt reeds; het bio-restaurant Appelier en de bloemenzaak Art Deco zijn recent. Meerdere huizen zijn nu studentenverblijven geworden.

Aan onze kant was er een huis waar 's avonds een rood lichtje brandde: men deed daar thuis heel geheimzinnig over.

Men vertelde wel eens over de moord op aannemer Callaert die nooit opgehelderd is.

Midden onder de plataanbomen was het aarde, terrein voor wandelaars; vooral 's zondags, kwamen daar ook de ruiters voorbij. Er stonden enkele zitbanken .

De straat zelf was gekasseid. Er liep ook een tramlijn die bij het heraanleggen der laan (met verwijdering der platanen) uitgebroken is (tram werd vervangen door bus).

Tegen de valavond kwam de lantarenman met zijn laddertje de gasbekken aansteken. (Ook in huis was de verlichting met gaslusters; volgens het systeem van de gloeikous die men "manchon" noemde). De gasverlichting was in 1826 door koning Willem I gepromoot.

Om de vrij sterke helling naar de Heuvelpoort op te geraken hadden de toen vele voermans het wel eens lastig met hun paarden; sommigen wachtten er wat, juist over de Terplatenbrug om de beesten wat op krachten te laten komen; er waren er die dan zelf ook aan de wielen mee-staken. "Steekkerren" van voden- en oud-ijzermarchands geraakten er ook soms moeilijk op. Onder de stootkar hing vaak een "kastrol" om den hond te drinken te geven.

Ik heb zelf nog af en toe gehandicapt in rolwagentjes mee naar boven geholpen.

Aan de andere kant van de brug was het Chalet ter Plaeten met een mooi verhoogd terras. Bij de aftocht van Mei '40 blies het leger met te veel dynamiet de brug op zodat de hoekhuizen mee de lucht invlogen; bij ons waren alle ruiten en zelfs vensters zowel voor als achteraan stuk.

Om het hoekje aan de Stropkaai was de ruimdienst van De Vreese; ik herinner me dat hij met de top van de pink naar de punt van de tong naar de beir "proefde" om de sterkte te schatten en te weten hoeveel hij er als meststof voor de boeren kon voor betalen. Tussen haakjes: het was ook nog de tijd dat de dokter wel eens de urine van de patiënt op dezelfde wijze "proefde" om suikerziekte op te sporen (zoete smaak).

Een stap verder was de caoutchoucfabriek "Colonial Rubber" waarvan ik bij

de afbraak de koperen plaat kocht. (Ik heb zo al een collectie Gentse firmaplatten, die ik schik aan het Miat te schenken).

Nu is daar de Waterdienst (TMVW).

Aan de Sint-Lievenslaan (rechtover het ook verdwenen kasteeltje van De Landsheere) was de “Mestpacht” (waar nu hogere overheidsgebouwen staan); wij keken aan het hekken met enige bewondering naar de forse trekpaarden die daar gestald werden. Er hing een groen bordje “Behandel de dieren met zachtheid”.

Aan de Sint-Pieterskaai (nu Hertogin Isabellakaai) stond (en staat nog) de “Peperbus”. Laatste overblijfsel in zandsteen van de stadsversterking) verval- len en scheef; ik vrees dat men zal wachten tot ze helemaal omvervalt.

Dit torentje sloot aan met de stadsmuur die nog in de achtertuinen van de Citadellaan naar de Overpoort liep; resten kon men nog zien vanop de Heuvelstraat; bij recente verbouwingen aldaar heeft men die muur grotendeels vernield (aannemers hebben daar geen weet van, maar Stadsarcheologie had toch zo iets in ‘t oog moeten houden).

Dichtbij de burgershuizen van de Ringlaan had men armoewijken van het textielproletariaat (Benedictijnenstraatje, Voetweg, Stalhof). Aan de Heuvelstraat is er nog een duister gangetje, overblijfsel van een der cités.

Wat de Overpoortstraat noemt was een winkelstraat (bakker, beenhouwer, kruidenier, etc), maar nu uitgangsbuurt met talloza studentencafés.

In het Citadelpark (waardoorheen vroeger geen verkeer mocht) circuleerde een bewaker in donker uniform en met kepie. Men mocht b.v. de grasperken niet betreden. Nu kamperen en picknicken er hele gezinnen op, jongeren voetballen erop. O tempera, O mores, zei reeds Cicero.

Met mijn grootvader (Charles Laroy) die ook mijn peter was, mocht ik een maand (augustus) mee naar Blankenberge. Hoofdtoeziener der Burgerlijke Gebouwen, droeg hij een bolhoed, zwarte jas, streepbroek, glanzend zwarte schoenen.

Hij las “La Flandre Libérale” dat nu al lang niet meer bestaat. Zijn vader Désiré Laroy was “Opziener der Provinciale Gebouwen”. Soms ging hij wel eens een glas (Perle Caulier) drinken in de “Champs Elysées” op de hoek (nu Viking). Ik herinner me dat ik wel een “chaffarke” kreeg. (Ook van die firma heb ik de koperen plaat “Maison Chaffart. Fabrique d’Eaux Gazeuses”.

In Blankenberge was er toen nog een vissershaven en een vismijn, waar ik de vele volle manden zag lossen. En wat ziet men als men langs de nu enorme jachthaven kuiert: wat vroeger in hout en metaal was, is nu allemaal nylon en plastiek.

Mijn chef aan de Universiteit (m.n. in de Oude Bijloke, want het A.Z. was er nog niet) was Prof. Jacques De Busscher (van de Guinardstraat) die nog in de

“belle époque” van “le bon vieux temps” leefde. Hij kon zich nog de Expositie van ‘13 herinneren, en dat was voor hem het hoogtepunt geweest; met de oorlog in ’14 was alles ingestort. Hij was oer-conservatief.

Voor de burgerij was het natuurlijk wel over het algemeen een vrij goede tijd. Voor het gewone werkvolk in de beluiken was het echter wel een gans ander liedje; dat heb ik genoeg tot vlakbij mijn eigen buurt kunnen vaststellen (steegske met 1 pompke, 1 toilet, 1 vuilbak).

Ook voor kleine boerkes die toen nog tot bij de stad bezig waren, was het niet rooskleurig; er waren de groentenkwekers die voor dag en dauw naar de markten afzakten en de melkboeren die met paard en kar koperen stopen aanvoerden.

Ik herinner mij een kennis te Zwijnaarde die op zijn blote voeten in zijn hemde ploegde met een koe omdat hij zich geen paard kon permitteren.

Het was nog de tijd van Cyriel Buysse's Gezin van Pamel en de priester Daens-film...

Het was niet alles rozengeur en maneschijn en die excellente bon vieux temps der Expositie van ‘13 die we verleden jaar hebben herdacht.

Aan iedere medaille is ook een keerzijde of een schaduwkant.

Alexander-Karel Evrard (90 jaar)

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 274

Op 5 December 1902 stelde Armand Heins in de rubriek “Schilderijen - Schilderijmuseum, n° 117 - XVIIe eeuw” in het Frans een fiche op over

Heilige familie, door Nicolaas de Liemaeckere.

De Gentse schilder de Liemaeckere, gezegd Roose, heeft veel werken nagelaten in dewelke de Maagd een overwegende rol speelt, en het schilderij die het voorwerp is van deze beschrijving vormt een waardige tegenhanger van de verheerlijking van de Maagd beschreven in de fiches 35 en 276.

In vooraanzicht is de gezeten Maagd omringd door Sint-Jozef, door haar moeder Anna en door de kleine Jan-Baptist. Zij draagt een blauwe mantel, een roze en wit kleed en op haar hoofd een grijze sluier die omringd wordt door een stralenkrans.

Het kindeke Jezus dat zij op de schoot houdt draait zijn hoofd naar de appel die hem aangeboden wordt door Sinte-Anna, gekleed in een donker kleed en het hoofd gedrapeerd door een grijs-bruine sluier.

Deze groep is zeer geslaagd en de beweging met dewelke de Maagd, waarvan het hoofd zeer expressief is, de borst reikt aan haar goddelijk Zoon is bijzonder bevallig.

Sint-Jan, vooraan links, toont aan Jezus een grijs-groene vogel met een witte kraag en een rode kop waarvan A.P. Sunaert zegt dat het een papegaai is.

Gekleed in een dierenhuid en een draperie, in zijn hand een kruis houdend, is de voorloper vergezeld door zijn lam, verbergt hij gedeeltelijk het lichaam van

Sint-Jozef, gehuld in een oranje mantel, die zich buigt naar de centrale groep. Achter Jozef ziet men bomen met takken die tot het midden van het doek reiken. Afgetekend tegen de hemel, twee engelen met veelkleurige vleugels dalen neder op de wolken, een van deze figuurtjes strooit bloemen.

De compositie van dit doek (2,20 x 1,55) is een van de meest verdienstelijke. Zijn staat van onderhoud is perfect, zijn lumineus aspect van een mooie harmonie laat toe het te klasseren onder de meest aantrekkelijke werken van deze originele schilder, veel te weinig bekend buiten zijn geboortestad.

Cf. A.P.Sunaert, **Catalogue descriptif du Musée de la ville de Gand** (1870), p. 56 (n° 68).

MINDER BEKENDE EN/OF VERDWENEN LOCATIES IN GENT

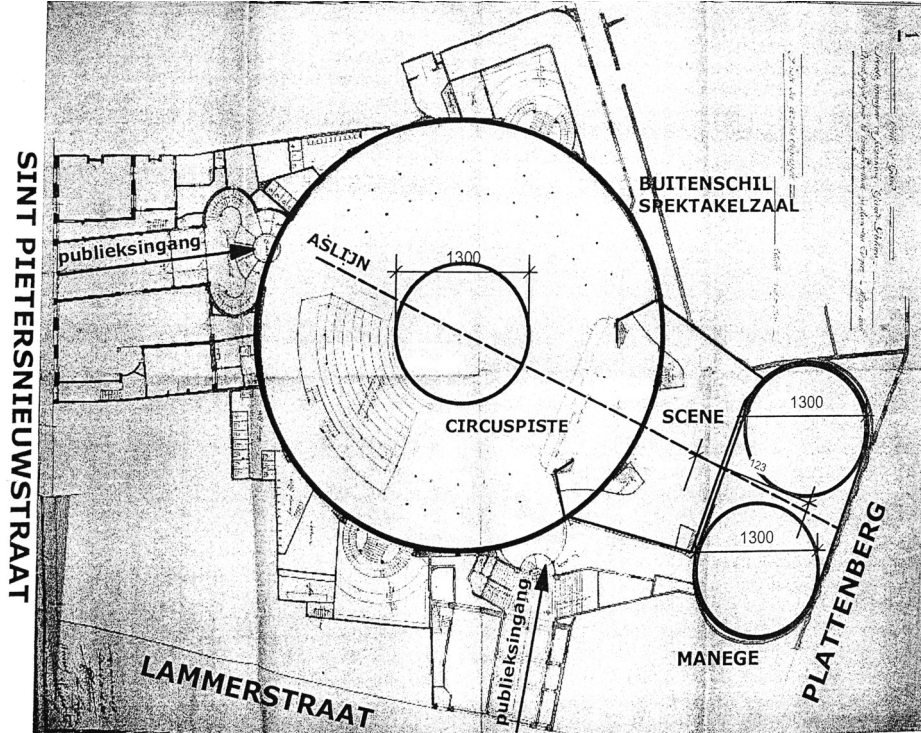
Wintercircus, St.-Pietersnieuwstraat, Lammerstraat.

In 1894 bouwde architect Emile De Weerdt, op het terrein van een afgebrande katoenfabriek, het eerste stenen circus te Gent aan de Sint-Pietersnieuwstraat en de Lammerstraat. In 1879 was er reeds een eerste wintercircus gebouwd in de Sint-Amandstraat, vandaar de naam: Nouveau Cirque. De zaal had elektrische verlichting en de wanden waren gedecoreerd met muurschilderingen van Montald. De eerste voorstelling had plaats in 1895 met 120 artiesten en 150 paarden. De damestoiletten werden door journalisten beschreven als weelderig. De hoofdingang van de Nouveau Cirque was voorzien in de Sint-Pietersnieuwstraat. Het gebouw had de vorm van een regelmatige zestienhoek, aan de binnenkant een cirkel. Het was helemaal onderkelderd om plaats te bieden aan de steenkoolopslagplaatsen, de ruimtes voor meer dan 100 dieren en de vertrekken voor de optredende artiesten. Vanaf het begin was het circus ook voorzien van een scène. De zestienhoek draagt een ijzeren kogelvormig dak met centraal een cilinder voor de verlichting. De tribunes waren ingedeeld in drie rangen: de eerste en de loges er boven waren voorbehouden aan de gegoede burgers. De galerij en het paradijs of “uilenkot” was voor het gewone publiek.

In 1913 kreeg het de naam Gent Palace. In 1920 brandde het circus gedeeltelijk af.

In 1923 begon architect Adrien Pascal Ledoux aan de bouw van een tweede circus in neo klassieke stijl. De tribunes werden opgebouwd in beton en er werd ook op grote schaal gebruik gemaakt van gietijzeren kolommen, waardoor overbodige muren konden weggebroken worden. Hij besteedde veel aandacht aan de binneninrichting, o.a. met centrale verwarming, klank en lichtinstallaties en een akoestisch plafond. Het “mooiste circus van Europa”. Men ging er om te zien en om gezien te worden. De hoofdingang lag nu in de Lammerstraat, waar een gedenkplaat nu nog aan de geschiedenis van het circus herinnert..

In de jaren 1930 werd het circus omgebouwd tot een spektakelzaal met de laatste technische snufjes voor circus, manège, film- en variététheater, lyri-

NOUVEAU CIRQUE RUE NEUVE ST-PIERRE

GRAND CIRQUE RUSSE

Samedi 24 Mars 1900, à 8 heures

OUVERTURE ET DEBUTS

Le tableau de la scène sera le plus beau et le plus intéressant qu'on ait jamais vu. La première et dernière

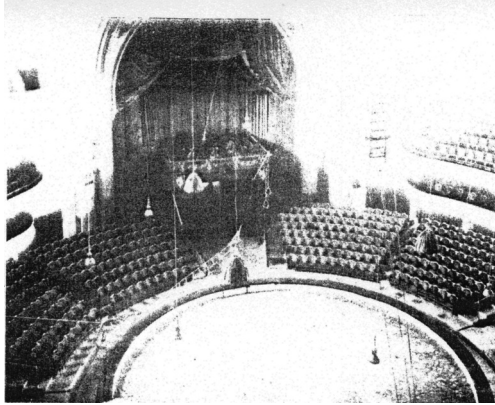
M. SEELYOW, Directeur

JUMBO ou METALON

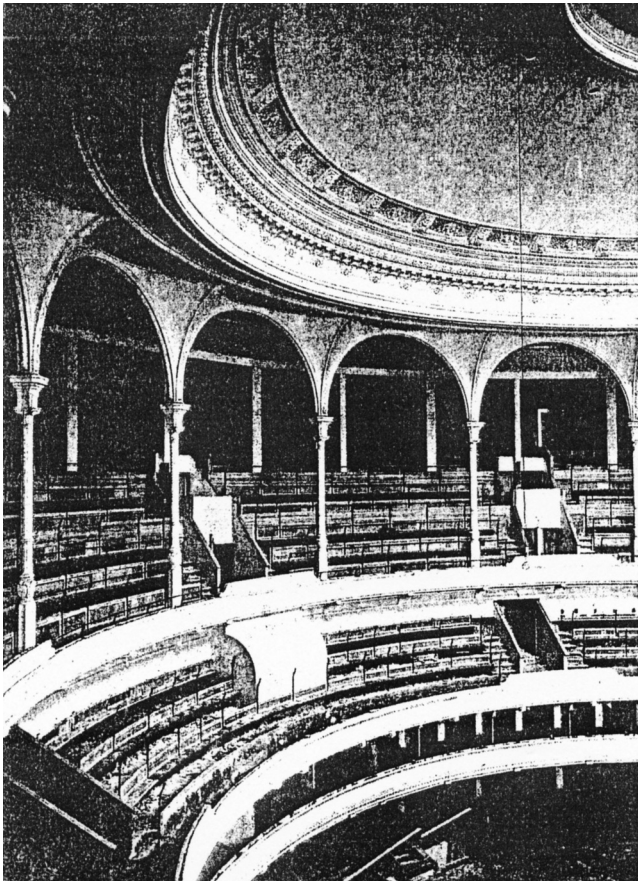
RUSSE DON CARLOS

Montés en Haute Ecole

GRAND CIRQUE RUSSE

Nieuw Circus (1930)

Nieuw Circus
Galerijen, balkons, bogen, zuilen

sche schouwburg en danszaal die plaats kon bieden aan 3.400 bezoekers. Men organiseerde ook tombola's: eerste prijs voor de 3e rang: een schoon kostuum; voor de 2e rang: 500 kg. kolen. In 1933 bracht het Duitse circus Bush er "Circus onder water", waarvoor de piste gevuld werd met 500.000 liter water. In 1937 was Un soir d'oubli geprogrammeerd met het optreden van een groep danseressen met ontblote borsten. Het merendeel van de toeschouwers applaudiseerde enthousiast en de voorstelling lokte volle zalen, maar verwekte uiteraard ook een groot schandaal in de stad. De laatste circusvoorstelling had er plaats in 1944.

Net na de Tweede Wereldoorlog, de datum hangt af van de bron, kwam het gebouw in handen van Ghislain Mahy; die er een garage van maakte. Bezeten door verbouwingen heeft hij aan het gebouw grondige wijzigingen aangebracht waarbij de rijkelijk versierde galerijen en balkons verloren zijn gegaan. Mahy spaarde geen moeite om zijn zaak bekendheid te geven: zo hing hij er een vliegtuigje en de cabine van een zeppelin op om de aandacht te trekken, en de aanpalende coiffeur in de Lammerstraat maakte vanuit zijn kapperszaak een doorgang waarlangs de wachtende klanten rechtstreeks in zijn garage konden komen.

De garage van Mahy omvatte alles: smeerputten, benzinepompen, magazijnen, kantoren, werkplaatsen, nieuwe auto's en een verzameling oldtimers, allemaal rond dezelfde centrale open ruimte.

De oldtimerverzameling van Mahy - hij kocht zijn eerste Fordmodel T in 1944- is een van de belangrijkste verzamelingen in Europa. In 1978 heeft hij met een deel van zijn verzameling Gent verlaten omdat de stad geen belangstelling had voor een oldtimer museum. Na eerst in Houthalen, Limburg te zijn gevestigd, heeft de verzameling thans een plaats gevonden in de Auto-world, Cinquantenaire te Brussel en ook te Leuze.

In 2009 heeft er, na jarenlange leegstand, nog een grote fototentoonstelling plaats gehad. Een tentoonstelling tussen de vaste bewoners, de duiven.

Het gebouw verkeert inmiddels in een erg vervallen toestand, zodat verschillende opties mogelijk zijn. Ten eerste: volledige restauratie. Weinig waarschijnlijk wegens te hoge kostprijs. Ten tweede: nieuwe bestemming als winkelcentrum of multimedia stadsbibliotheek. Die laatste optie lijkt de grootste kans te maken. Voorlopig hebben er wel tentoonstellingen plaats.

Literatuur

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 4 nb. Stad Gent. Zuid-West, 1979.

Roghes, Uit de Gentse Oude Doos, Den nieuwen cirk, I, II, III, Vooruit, november 1971.

- J. Nauwelaerts. Een stenen circus te Gent. Eindwerk kunstgeschiedenis, UG, 2006.
J. Tyssens, Deftig vermaak, ijdel vertier, 2009.
E. Veraverbeke, Het Gentse “Nieuw Circus”
E. Jonckheere, Kijklust en sensatiezucht. Een geschiedenis van revue en variété, 2009.

Daniël Van Ryssel

IN 1340 WERD TE GENT EEN ENGELSE PRINS GEBOREN

JOHN OF GAUNT, PETEKIND VAN JAKOB VAN ARTEVELDE

Dit artikel schreef Pierre Kluyskens meer dan een halve eeuw geleden.

In de politieke loopbaan van Jakob van Artevelde staat 1340 met gouden letters gedrukt: het is het jaar van de beslissende overwinning van zijn pro-Engelse politiek, het jaar dat hij zijn macht en heerschappij over de Vlaamse steden verstevigt, het jaar ook van de grootste eerbewijzen die hem, burger en poorter van Gent, als aan een koning te beurt vallen.

Het is waarschijnlijk aan dit uitzonderlijk jaar in zijn carrière dat Emile Verhaeren dacht toen hij schreef:

“Artevelde fut roi”

“Roi sans titre, mais roi quand même”!

Niet Lodewijk van Nevers maar de Gentse hoofdman zal voortaan de politiek van het graafschap oriënteren en meteen beslissen over de zegepraal van Frankrijk of van Engeland. Wie hem in zijn kamp kan krijgen, neemt automatisch een optie op de overwinning. Het is Artevelde die een van de eerste, een van de meest spectaculaire bladzijden uit de Honderdjarige Oorlog zal schrijven; het is Artevelde die Vlaanderen zal losrukken van Filips van Valois, Gent en de andere Vlaamse steden neutraal zal verklaren en ze eindelijk, wanneer de tijd gekomen is en de gemoederen rijp zijn, aan de zijde van de Engelse koning, Edward III, zal scharen.

Hij deed het niet uit haat tegen een monarch, daarvoor hield hij het hoofd koel, ook niet uit demagogie of om een politiek avontuur te wagen, zelfs niet uit eigen belang, zoals men het te dikwijls heeft voorgehouden, maar enkel en alleen omdat hij had ingezien en begrepen dat een Fransgezinde politiek, op dat cruciaal moment, Vlaanderen en de Vlaamse lakennijverheid fataal zou worden.

Jakob van Artevelde, en dat moeten alle geschiedschrijvers, zelfs zijn afbrekers toegeven, heeft uit zijn neutraliteitspolitiek het maximum kunnen halen: hij heeft een einde gesteld aan de crisis in de wol- en lakennijverheid en meteen ook aan het pauperisme dat onze gewesten teisterde. Hij heeft tegelijk van Edward III en van Filips van Valois belangrijke voordelen en gunsten afgedwongen, doch het spelletje van de onzijdigheid kon niet eeuwig blijven duren: de twee monarchen konden ook nog in de kaarten lezen en op een bepaald ogenblik stond hij voor een niet meer te ontwijken keus: het doorvoeren van een politiek die alles had gegeven en dus van geen enkel praktisch nut meer was, of met Edward III een bondgenootschap aangaan, waaraan wellicht gevaren waren verbonden, maar dat in elk geval nieuwe en spectaculaire voordelen kon bieden voor Vlaanderen in 't algemeen en voor Gent in 't bijzonder. Van Artevelde was de man niet om lang te aarzelen of te vitten: hij koos het bondgenootschap met Engeland, vast besloten het peperduur te doen betalen door Edward o.m. door de teruggave van Waals Vlaanderen en Artesië aan het graafschap, de vrijstelling van belastingen en het toekennen van belangrijke toelagen.

Het eerste uitwendig teken van die nieuwe oriëntering in de Vlaamse politiek was de uitroeping van Edward III van Engeland tot koning van Frankrijk: Vlaanderen was immers vazal van de Franse kroon en derhalve gehoorzaamheid verschuldigd aan Filips van Valois. Van Artevelde wist dat zulks de gevaarlijkst struikelsteen van zijn nieuwe politiek kon worden, want verraad plegen, zelfs tegen iemand die, zoals Filips het land regelrecht naar de afgrond had geleid, stoot de Vlamingen tegen de borst.

Indien Edward III, die in vroegere jaren nog aanspraken op de Franse troon had laten gelden, tot koning van Frankrijk werd uitgeroepen, konden de Vlamingen zonder enig verraad te plegen naar het Engels kamp overlopen. Dit machiavellisme van de Gents ruwaard lijkt ons tegenwoordig vrij simplistisch, maar in de XIVe eeuw was het vast en zeker een vernuftige zet.

Op 26 januari 1340 werd Edward III, op de Vrijdagmarkt te Gent plechtig door de drie grote steden van Vlaanderen, Gent, Ieper en Brugge, als koning van Frankrijk erkend, als de rechtmatige wettelijke opvolger van de Heilige Lodewijk. In alle ernst zwoer hij op de Bijbel, in die nieuwe hoedanigheid, de rechten en de onafhankelijkheid van Vlaanderen te zullen eerbiedigen en

handhaven!

Na die eigenaardige “troonsbestijging” - de titel van koning of koningin van Frankrijk droegen de Engelse vorsten tot in 1837 toen koningin Victoria, hem liet varen - verbleef Edward III nog enkele weken te Gent om met Artevelde en diens raadslieden overleg te plegen en hun aanvalsplan voor te bereiden, waarop hij, op 19 februari naar Engeland inscheepte om er geld en troepen bijeen, te krijgen, onmisbaar om een actie tegen de Franse koning in te zetten. Zijn echtgenote, de beeldmooie Filippina van Henegouwen, die hem twaalf kinderen zou schenken, bleef echter te Gent, onder de hoede en bescherming van Van Artevelde en de nieuwe maar trouwe bondgenoten van de Engelse kroon. De koningin was ten andere in blijde verwachting en had nog moeilijk de zeereis naar Engeland kunnen ondernemen.

Zij nam haar intrek in de St. Baafsabdij met twee harer zonen, Edward, de latere Zwarte Prins, en Lionel, die in 1338 te Antwerpen was geboren.

Edward was amper een paar weken afgereisd toen Filippina, in de maand maart, het leven schonk aan een mooie jongen, “a lovely and lively boy”, Jan, in de geschiedenis bekend gebleven als John of Ghent of John of Gaunt, hertog van Lancaster en stichter van het Huis van die naam.

Kinderen worden maar zelden in een abdij geboren en vooral dan het kind van een Engelse koning, tegelijk, althans voor de Engelsen en Vlamingen, koning van Frankrijk.

Men kan zich dan ook gemakkelijk de vreugde indenken van onze voorouders wanneer zij de geboorte van de jonge prins vernamen, temeer daar Filippine zeer populair was en vriendschapsbetrekkingen met heel wat mensen uit de stad had aangeknoopt, “lords, ladyes and damoselles” zoals de kroniekschrijvers het ons verhalen.

Doch de vreugde en fierheid van onze voorouders kende geen grenzen meer wanneer bekend gemaakt werd dat Edward III en Filippina, Jakob van Artevelde gevraagd hadden peter van de jonge prins te willen zijn.

Zoiets was nog nimmer voorgevallen en zal wellicht ook een unicum in de geschiedenis van onze stad blijven.

Tegenover Artevelde was het ‘n gebaar van dankbaarheid, een symbolische geste welke het belang van het Vlaamse bondgenootschap onderlijnde, de erkenning ook van de betekenis en de waarde van het gezag en de macht welke hij in Vlaanderen, in de plaats van de gevluchte graaf uitoefende.

Kort daarop scheepte Edward in met een indrukwekkende vloot van 200 schepen. Een zeegevecht met de Fransen greep in de wateren voor Sluis plaats en eindigde op een verpletterende nederlaag van de Fransen.

Edward III en zijn gevolg, waaronder zijn achtjarig dochtertje Isabella dat hij uit Engeland met zich genomen had, begaven zich daags na de overwinning

op bedevaart naar Aardenburg en trokken van daar uit naar Gent waar zij door de koningin en de Gentenaren triomfantelijk werden onthaald.

Enkele dagen later, op 18 juli 1340, bracht Catharina De Coster, de vrouw van Jakob van Artevelde een zoon ter wereld. Als om de kroon op het Vlaams-Engels bondgenootschap te spannen, aanvaardde koningin Filippine meter te worden van het kind, dat Filips werd genoemd naar de naam van de Engelse vorstin, die het boven de doopvont hield.

Van Artevelde zag aldus in enkele maanden zijn stoutste verwachtingen in vervulling gaan, de hoogste eerbewijzen hem te beurt vallen: hij was de politieke en militaire leider van Vlaanderen geworden, had een koning van Frankrijk « gemaakt », was peter ven een koningskind en zijn eigen zoon had een koningin tot meter gekregen. Niemand had, en zeker niet de Gentse Ruwaard, kunnen vermoeden dat dit hoogtepunt in zijn carrière zo dicht bij zijn val stond en dat de hoofdman, de afgod van het volk, enkele jaren later in 1345, met de bijl zou worden afgemaakt en dat zijn zoon, die door een koningin in de armen werd gedragen, op amper 42-jarige ouderdom, in het bloedbad van Westrozebeke een verschrikkelijke dood zou vinden.

John of Gaunt zelf kende een avontuurlijk bestaan: samen met zijn vader nam hij, nog heel jong, aan talrijke veldtochten deel. Driemaal trad hij in het huwelijk, voerde op zeker ogenblik het gezag uit in Engeland, had voortdurend met tegenstrevers en opstanden af te rekenen en stierf in 1399 na een leven waarvan enkel de allereerste jeugdijaren en de twee laatste jaren rustig en vredig waren verlopen.

Het is weinig gekend dat zich om zijn geboorte een legende heeft gesponnen die op geen enkele grond berust maar die nochtans, zoals vele legenden in de Middeleeuwen, ingang vond bij het lichtgelovig volk.

B.C. Hardy heeft ze ons verteld in zijn werk "Philippe of Hainault and her Times" dat in 1910 te Londen verscheen. Volgens die legende zou Filippine op haar sterfbed aan de bisschop van Winchester hebben bekend dat John of Gaunt noch haar zoon, noch die van Edward III geweest was, daar zij in de St. Baafsabdij te Gent een dochter ter wereld bracht die na enkele dagen stierf. Zij zou dan de zoon van een Vlaamse poorter als haar zoon hebben laten doorgaan doch zij gelastte de bisschop dit bekend te maken, indien er ooit gevaar bestond dat het kind geroepen werd om de Engelse troon te bestijgen!

Legende die door politieke beweegredenen werd geïnspireerd maar die volledig uit de lucht gegrepen was, want geen enkel feit heeft ooit enig argument ten gunste van dit fantastisch vertelsel kunnen aanbrengen.

Pierre Kluyskens

IETS OVER VOETEN EN ELLEN

Alles mee *mate* zei de kleermaker en hij *meette*'ge zijn wijf mee 'n *elle*.

Het is bijna vanzelfsprekend dat de primitieve mens overal en ten allen tijde de afmetingen van zijn eigen lichaamsdelen te hulp geroepen heeft om er de lengten, breedten en dikten van de hem omringende voorwerpen mee te vergelijken. Wij zouden zeggen te *meten*. Ook bij het vaststellen en bepalen van afstanden, hoogten en diepten zal hij van diezelfde lichaamsdelen gebruik gemaakt hebben.

Dat het met name de ledeMATEN geweest zijn die in eerste instantie in aanmerking kwamen bij het passen, schatten en meten, ligt voor de hand. Inderdaad, hoe konden afstanden tussen punten en plaatsen en omtrekken van weiden, bossen en akkers beter gemeten en de uitkomsten van die metingen beter uitgedrukt worden dan in passen of stappen, voeten en halve voeten? ⁽¹⁾ Onafhankelijk van deze maateenheden riep men er vroeger of later nog andere in het leven: eenheden die oorspronkelijk wèl een eigen functie zullen uitgeoefend hebben, maar die na verloop van tijd met de eerstgenoemde grootheden tot een min of meer samenhangend en bruikbaar systeem opgebouwd werden.

Als eerste van die "maten" noemen we de *vadem* of *vaam*. Hierdoor is te verstaan de afstand begrepen tussen de toppen van de middenvingers bij volledige strekking van de twee armen. Niet zozeer omdat die afstand van mens tot mens verschilt, maar omdat het nu eenmaal niet anders denkbaar is, kenden verschillende plaatsen ook verschillende *vadems*. Daar waar bij voorbeeld de Amsterdamse *vaam* een waarde had van 1,698 m, mat de Rijnlandse reeds 1,880 m en de Parijse niet minder dan 1,949 m.

Had men in den beginne de lengte van de *vadems* aangetekend op stokken of staven - maatSTOKKEN (later duimSTOKKEN genoemd) of maatSTAVEN (Frans: *cannes*) - naderhand zou men eveneens de metalen aanspreken (ijzer, koper) om in die meer duurzame materialen niet alleen de standaardmaten, maar evenzo de gewone meettuigen te vervaardigen. Hoewel men kortere lengten placht te vergelijken met ARMSlengten, HAND- of PALMbreedten (het is voldoende bekend dat men in de zeehavens steeds de dikte van een masthout in deze laatste maat uitdrukt: "*die masten hebben een omtrek van zoveel of zoveel palm*"; ook dat diezelfde hand of palm in Engeland nog niet

opgehouden heeft als paardemaat gebruikt te worden) en VINGERdikten, zou het hoe langer hoe meer blijken dat de DUIMbreedte DE maat moest worden van het op te bouwen meetsysteem. Men regelde het derwijze dat een lengte van 4 duim (Fr.: *pouce*, Eng. *inch*) overeenkwam met die van een palm en de lengte van 3 palm met die van een VOET. En dat bovendien in een vadem precies 6 voeten pasten. De Engelsen die een meer uitgesproken voorliefde hadden voor de halve vaam (*half fathom*) maakten van die maat de eenheid van HUN stelsel: de *yard*. Terwijl zij zelf hun (land)vadem van 1,828767 m gebruikten om op hun kaarten de zeediepten aan te duiden, gaven de andere zeevarende volkeren er de voorkeur aan naast hun landvadem er ook een zeevadem op na te houden. De Nederlanders anders kozen er een van 1,883 m en de Fransen een van 1,624 m. Hun *brasse*.

Is het nodig te herhalen wat we een paar regels hoger vaststelden aangaande de aan de vadems toegekende waarden? Het kon bijna niet anders of de voeten, duimen, en op verdere onderverdelingen van deze laatste grootheden: de zgn. *strepen* en *punten*, moesten van land tot land en van stad tot stad grotere of kleinere verschillen vertonen.

Volgens de oudste ons bekende getuige zou de Oudenaardse voet als de kortste dienen beschouwd te worden: 0,277 m, namelijk zoals het uitgedrukt wordt *de XV voeten Oudenaards zijn XIII voeten Gends*. Een 35 jaar later heeft die maat heel wat aan aanzien gewonnen want de verhouding 14/15 is 54/55 geworden, wat voor gevolg had dat zijn waarde met 0,292 opgedreven werd.

De langste voet was beslist de Parijse met zijn 0,325 m. Tussen die twee extremen rangschikten zich al de andere zo inheemse als vreemde voeten: de Aalsterse van 0,279 m; de Amsterdamse van 0,283 m; de Leuvense van 0,285 m; de Antwerpse van 0,287 m; de Brusselse en Hessische van 0,288 m; de Zweedse van o.a. 0,296 m; de Gentse van 0,29777 m; de Engelse en Russische van 0,304 m; de Rijnlandse van 0,312 m; de Noorse van 0,313 m.

Mag het ons verwonderen dat al die voeten nogal willekeurig in duimen verdeeld werden? De Parijse *pie* en de Londense *foot* had men in twaalfden versneden. Ten onzent hadden ze er andere stelsels op na gehouden: Aalst kende een voet van 10 duimen; Valenciennes een van 10 en een halve duim (die stad had nochtans de Gentse voet als maat aangenomen). De meeste andere plaatsen met Gent aan de kop: Antwerpen, Brussel, Oudenaarde, Deinze, Ieper, Amsterdam, een van 11 duimen.

Bijna overal had de duim 2 onderverdelingen: de *streep*, *linie* of *lijn* (1/12 duim = 1/144 voet en het punt (1/12 linie = 1/144 duim). Alleen de Engelse duim werd op een andere manier onderverdeeld, namelijk in halve, vierde, achtste en zestiende duim. (Worden de kalibers van buizen niet nog steeds in

achtste duim uitgedrukt?)

Welsprekender dan bladzijden proza vertellen ons 2 in de Gentse Bijloke museum bewaarde houten vouwmaten heel wat over enkele van die voeten.

De eerste maat, klaarblijkelijk van Engelse makelij (inventarisnummer 3070), bestaat uit 4 gelijke latjes die door middel van koperen scharnertjes aan elkaar bevestigd zijn en dus kunnen opgevouwen worden. De constructeur van het toestel benuttigde de 4 zijvlakken voor het aanbrengen van evenveel verschillende maten.

A. Op een van de brede zijvlakken bracht hij een afstand aan gelijk aan 2 Parijse voeten. Elk van deze voeten (van 0,325 m) verdeelde hij in 12 genummerde duimen (van 0,027 m) en elk van deze duimen in halven, kwarten en twaalfden, het is te zeggen *strepen* van 0,002 m. In de linkerbovenhoek staat de naam *Parijs* gegrift.

B. Op een van de smalle zijvlakken zijn 2 Antwerpse voeten (van 0,287 m) aangeduid en verdeeld in tweemaal 11 duimen. Elk van de duimen (van 0,026 m) heeft men volgens Engels gebruik verdeeld in halven, kwarten en achtsten (van 0,003 m). Ook deze duimen zijn genummerd. Uiterst links de naam *Antwerp*.

C. Op het tweede smal zijvlak lezen we de naam *Rhineland*. Hier ontmoeten we 2 voeten van 0,312 m verdeeld in 12 genummerde duimen van 0,026 m en deze op hun beurt in halven, kwarten en achtsten (van 0,003 m).

D. Op het tweede breed zijvlak ten slotte is een lengte van een *halve meter* aangekend, verdeeld in dm, cm en mm (met nummering van de cm).

De tweede duimstok in de Bijloke (inventarisnummer 3071) bestaat eveneens uit 4 vouwbare latjes, doch in plaats van de 4 zijvlakken heeft de vervaardiger slechts de twee brede kanten benut.

A. Een van de zijvlakken draagt in de linkerbovenhoek de naam *Ghent*. Elk van de latjes (van een voet van 0,29777 m) is verdeeld in 11 genummerde *Gentse duimen* van 0,02707 m. Evenals de Parijse duim is ook de Gentse verdeeld in halven, kwarten en twaalfden. In dit geval strepen of liniën van 0,00225 m.

B. In de linkerbovenhoek van het tweede vlak staat het woord *Meter*. De maat zelf is verdeeld in cm (genummerd), halve cm en mm.

Zoals te verwachten is, komt de meter-kerf op de ene kant van de duimstok precies overeen met de 37 duim-kerf op de andere kant. Inderdaad, $0,02707 \text{ m} \times 37 = 1,00159 \text{ m}$.

Over de verantwoorde verdeling in twaalfden nog dit: in een bij A.B. Stéven verschenen boekje wordt beweerd dat de Gentse duim van 0,02707 m verdeeld wordt in 11 strepen van 0,00246 m, dus strepen die 21/100 mm groter zouden zijn dan die andere. Berust de bewering van de “Tafelen” op een ver-

gissing? Zolang we geen stokken kunnen voorleggen die volgens dat 11-delig stelsel geconstrueerd zijn, dienen we ons van elke beoordeling te onthouden.

Beslist een wijdere verbreiding en een grotere populariteit kennend dan de voet-duim-streep-maat is de *el*, *elle* of *ellenmaat*.

Waar en wanneer ze “uitgevonden” werd? Wie zal het ons meedelen? Is haar bakermat ergens in Azië te zoeken? Wie weet of de Oudheid de kennis ervan niet van de voorhistorie heeft overgeërfd. Zeker is het dat de mens zijn bij uitstek beweegbare armen te hulp geroepen heeft om de lengten van buigzaam materiaal - ik denk aan bast, vlechtwerken, riemen, banden, touwen, weefsels - zo doeltreffend mogelijk te meten. De Babyloniërs en de Egyptenaren, de Grieken en de Romeinen, en na hen al de andere volkeren van de beschaafde wereld, hebben gedurende millennia die maat als enig middel gekend om om het even welk textielproduct te be- en te verhandelen.

Hoe al die oude beschavingen de el in hun verschillende - in menig geval sinds lang verstomde - talengenoemd hebben mag voor ons een duister geheim blijven. Het volstaat te weten dat de Grieken een voorarm *olenè* noemden; dat het oudhoogduits van een *elina* gewaagde; het oud-fries van een *ielne*; het oud-Engels van een *elne*. Laten we er verder aan herinneren dat het ding in het Nederlandse als *el*, in het Duits als *Elle* en in het Engels als *eln* bekend staat. En dat het Frans zijn *aune* (alne in 1080) ontleende aan het latijnse *ulna*.

Dankt de el haar *naam* aan de Grieken, de haar toegekende *waarde* kreeg ze van de Romeinen. Want beweren de Costumen van Brussel (1657): *de Romeynen plagen deze mate te nemen op de lengte van eenen arm ende de half elle op eenen Cubitus (ellepijp of voorarm)*. Dat de elleboog de plaats aanwijst waar de arm of el gebogen wordt, vraagt o.i. geen opheldering.

Hoe men te werk gegaan is om de ellenmaat “uit te vinden”? Zonder enige twijfel zal men gedaan hebben wat wij in onze kinderjaren niet zelden door marktkramers, straatventers en kleine winkeliertjes zo spectaculair zagen doen met een van hun beurtelings buigende en strekkende arm allerhande *ellegoederen* of *ellewaren* meten. Het was in de tijd dat men van die goederen: lint of band, boord of kant, en goedkope katoensoorten in de letterlijke zin van het woord aan *drie ellen voor een frank* te koop stelde en in figuurlijke zin alles wat minderwaardig verondersteld werd met die lage prijs vereenzelvigde: een bel van drie ellen voor een frank, een *klakpotter* van drie ellen voor een frank.

In de Gentse stadsrekeningen komen we voortdurend posten tegen waar men de el te berde brengt. Reeds in de oudste (bewaarde) jaargang van die rekeningen (1314-1315) vermeldt men die maat. Het jaar daarop (24 sept. 1316) bekostigt de stad het laken waarvan twee straatvegers zich een zomeruniform

mogen laten maken: *It. Danine van Ouden(aerde) ende Pauwelse Papegaye modercnapen, van 12 ellen lak(ene) die sij adden te zomere...* ⁽⁵⁾ Op 1 okt. 1322 is het 's graven naar die door de stad in de kleren gestoken wordt: *van 9 ellen ende 3 vier(endeele) lakens, daer mijns heren zot van Vlaenderen cleedere ef adde.* ⁽⁶⁾

Welke waarde mogen we aan die zeer oude el toekennen? Voor het eerst vinden we ze vermeld in een reeds vermeld boekje waarin het heet dat *Ghend heeft 1 elle van 26 dumen lanck ende eene van 27 dumen*. Wetende dat de Gentse duim 0,12707 m lang tas, is het gauw berekend dat die ellen een lengte moeten gehad hebben van respectievelijk 0,70382 m en 0,73089 m. Hoelang de korte el haar lengte gehandhaafd heeft, kunnen we niet zeggen. We weten alleen dat ze in 1,581 gedevalueerd was tot 0,69930 m: *Ghend heeft een corte elle van XXVI duime min een zesde deel vande duym en een laghe elle van zevenentwintch duymen zo vooren geseyt is.* ⁽³⁾

De lange el gebruikte men om op de Vrijdagsmarkt (later ook in het Metershuis of Lakenmetershuis) het lijnwaad te meten dat de boeren in stukken van 40 el te koop stelden. Vandaar de naam *lijnwaadel*. Het was ook de lange el waarmee men in de Lakenhalle het rauw of droog laken mat om welke reden ze *rauwe (lijnwaad) el* genoemd werd. De korte el kwam alleen te pas om het gevold laken in vochtige toestand te meten. Vandaar de bijnaam van *natte el*. ⁽⁷⁾ Van beide ellen bewaarde het Stadsbestuur van lang vóór 1546 tot enkele jaren na 1786 de standaardmaten: *... van welke ellen, duym en voet van Gend met de juste grootte of lengde is hangende met meer andere ysere maeten nevens de schouwe op de saele van het Stad-huys van Gend.* ⁽⁸⁾

Die saele is ongetwijfeld onze Pacificatiezaal. Jammer genoeg zijn die *ysere maeten* daar niet meer aanwezig. Naar alle waarschijnlijkheid heeft men die in het begin van de vorige eeuw met zoveel ander archeologisch materiaal naar de zolders van het Stadhuis versast, vanwaar ze, niemand weet wanneer of waarom, spoorloos verdwenen zijn.

Ik denk niet dat deze verdwijning in verband te brengen is met de woelige jaren van na 1786, dus met het uitbreken van de Franse Revolutie, met de aanhechting van onze gewesten bij de Republiek, met de invoering van het metriek stelsel.

Hoe praktisch en nuttig het nieuw stelsel ook moge geweest zijn was het slechts schoorvoetend dat het zijn intrede mocht doen in een wereld die zich liever bij de ingewortelde sleur en slenter wenste te houden. Geen wonder dus dat de man in de straat die weliswaar de opgedrongen maten wel moest aanvaarden, zich halsstarrig bleef vastklampen aan de oude vertrouwde namen. Zodat men er geen graten in zag de *meter el* te noemen, de *dm palm*, de *cm duim* (ook wel vinger), de *mm streep*, de *dam roede* en de *km mijl*.

Uiteraard was het vooral met de ellematen dat de tafelen van conversie (4) zich bezig hielden, doch even ijverig belastten zich de almanakken met de verspreiding van die tafelen. Laten we samen een almanak van 1822 openslaan⁹⁾. Het boekje besteedt 3 bladzijden aan die tafelen. Op blz. 21 vinden we de *REDUCTIE van rauwe gendsche Lynwaed-ellen (ge-rekent in advenante van 28 duymen 3 linien par elle) in Nederlandse Parysche en Brugsche ellen* (die Nederlandse ellen zijn natuurlijk Meters). De tafel beslaat 4 kolommen. De eerste kolom geeft het aantal ellen op: 1/4; 1/2; 3/4; 1; 2; 3; enz. tot 100. In de tweede kolom vinden we de omzetting in Nederlandse ellen (lees meters), *Duymen* en *Lignien*. Voor de omzetting van 1 el krijgen we: 0 Nederlandse ellen, 76 *duymen*, 5 *lignien* wat we lezen als 0,765 m. Een ander voorbeeld: de omzetting van 45 ellen geeft: 34 Nederlandse *ellen*, 42 *Duymen*, 5 *Lignien*, wat voor ons betekent 34,425 m.

In de derde kolom vinden we de ellen vertaald in *Parijsche ellen* (10); 1 *Gendsche el* komt overeen met 0 *Parijsche ellen*, 10 *talien* en 3 tienden van *talien* (bedenk dat 1 *talie* - Frans: *taille* - = 1 streep) het 16de deel is van de parysche el. Aangezien deze groter is dan de Gentsche el, 1,182 m, is gauw de waarde van die talie vastgesteld: 0,073 m.

In de vierde kolom ten slotte heeft men de Brugsche ellen ondergebracht.

We vernemen dat 1 Gentsche el gelijk is aan 1 Brugsche el, 1 *Talie* en 12/25 van een *Talie*. Ook hier is de *talie* = 1,16 Brugsche el maar wat meteen verbaast is dat ze in 25 in plaats van in 10 verdeeld wordt. Zoals ge zelf kunt waarnemen is die Brugse kleiner dan de Gentse.

Stappen we over naar de volgende bladzijde van onze almanak: bladzijde 22. Hier treffen we aan: de *REDUCTIE van de witte gendsche Lynwaed-ellen (gerekent in advenante van 27 duymen par elle)*. Weerom is de informatie verdeeld over 4 kolommen. Deze verklappen dat 1 witte Gentse lynwaed-el de waarde heeft van 0 Nederlandse ellen, 72 duimen en 8 lignien, dus 0,728 m; 1 Parijse el, 9 *talien* en 4 tienden van een *talie*; 1 Brugsche el en 1/25 Brugsche el. Bladzijde 20 bezorgt ons de *REDUCTIE van gendsche merceniers-ellen (11) in Nederlandse (meters), fransche en brugsche ellen*. Om uit de gewoonte niet te gaan, worden 4 kolommen in beslag genomen om ons in te wijden in het handenspel der heren *merceniers*. 1 *gendsche merceniers-ellen* meet precies 0 Nederlandse ellen, 69 *duymen* en 8 *lignien*, wat wij lezen als 0,698 m; 0 Parijse ellen, 9 *talien* en 2/5 *talie*; 0 Brugsche ellen, 15 *talien* en 19/20 *talie*.

Zelfs de landmaten slaagden er niet in te ontsnappen aan de wedijver waarvan de el en de meter - zoals we zopas gezien hebben - sedert de aankomst van de Fransen het onderwerp waren.

De zgn. Hollandse Tijd schijnt van meet af aan kordaat voor de (Franse)

nieuwigheid, de metrieke maten, de ha, a, ca, gekozen te hebben... om meteen de (eigen) oude maten met zwier in het dak te steken. In dit verband spreken boekdelen de aankondigingen van verkopen die we o.a. in de Gazette van Gent ⁽¹²⁾ aantreffen: *Van eene behuysde en beschuerde Hofstede, met alle de drooge en groene kateylen (roerende goederen).... 1 hectare 6 aren / Een Olie-stampkot (olieslagerij) gebouwd in hout met 15 aren grond/ - Eene partye Land... groot 29 aren 20 centiaren.*

Goddank was op het einde van de Franse Tijd een almanak het metend volkje ter hulp komen snellen om het overstappen van het oude naar het nieuwe te vergemakkelijken. *Voor een (oude) roede* onderwijst de almanak, *gelden 14 ca 85/100 ca (= dm²) 30/10000 ca (= cm²)* of eenvoudiger geschreven: 14,8530 ca.

Wat er de liefhebbers van het aren-en-centiaren-gebruik toe aanspoorde om na een paar jaar bakzeil te halen, de verwezen oude roeden uit het vergeetboek te halen en weer aan het reduceren te gaan, weet ik niet. Een feit is dat eenmaal zover gekomen, andere nummers van de Gazette openslaande, we niet zonder verbazing ontdekken dat de el of liever de VIERKANT EL (in de rol van *m*²) is komen opduiken: *Een speelgoed (lust- huis, buitengoed) met remise, boomgaard, lochting en de voordere drooge en groene kateylen, ...groot over erve ontrent 19 roeden 62 ELLEN/METRIQUE ofte 132 ROEDEN OUDE GENTSCHE LANDMETE./ Eene dreve, beplant met wel-wassende operende en tronk-boomen, ...groot over erve met half de grachten salvo justo 18 roeden 43/ ELLEN METRIQUE ofte 124 ROEDEN OUDE GENTSCHE LANDMETE.*

Een tijdspanne van 12 jaar overbruggend stappen we over van de zgn. Hollandse Tijd naar de Belgische en werpen we ons op de almanak van 1834 (15)." Het valt alvast op dat deze alleen oog heeft voor de rauwe el, want lezen we op bladz. 44: *Reductie van Nederlandse in Gendsche rauwe Lynwaedellen, zoo als zy ter merkt van Gend gerekend worden.* Verwondert het u dat de ijver betoond voor dat reduceren een ommezwaai gemaakt heeft van maar liefst 180°? In plaats van te vertrekken van de gendsche ellen wordt nu kortdaat uitgegaan van de Nederlandsche el. pug van de meter. De bewerking neemt in plaats van 4 slechts 2 kolommen in beslag. De eerste kolom somt de Nederlandse ellen *en halve ellen* op aanvangende met 50 ellen en eindigend op 119 1/2 ellen. Als we nagaan wat verteld wordt over de waarde die 76,5 Nederlandse ellen vertegenwoordigen ervaren we met voldoening dat die inderdaad 100 van onze gendsche rauwe ellen evenaren. Ik heb levendig de indruk dat in tegenstelling tot wat de almanak van 1822 ons biedt die van 1834 zich alleen interesseert voor de heren groothandelaars.

Wenst ge kennis te maken met een (kroon)getuige die wat voorgaat af gaat

extra komt beamen? Bekijk dan met mij de maatstok (inventarisnummer 3853) die in het Museum van de Bijloke bewaard wordt. Het betreft een 58 cm lange lat waarvan het handvat 8 cm in beslag neemt. De resterende halve meter is verdeeld in da, halve dm en cm. De maat vermeldt de naam van haar vervaardiger: *Dupré Gend.* Bovenaan de lat heeft Dupré de naam van de maat ingeprent: *halve el.* Dat onze halve el een langdurig bestaan gekend heeft getuigen de 8 ijktekens die erop aangebracht zijn.

Doch laat ons tot onze ellen terugkeren. Met honderdtallen - wellicht nog veel meer - hebben ze gedurende vele eeuwen op de markt en in de winkel door ontelbare generaties tot verslijtens toe een niet te onderschatten rol gespeeld. Met ontzettend weinigen hebben ze de kans gezien aan de vernielzucht van de mens te ontsnappen. Toch zijn we erin geslaagd enkele van die laatste Mohikanen op te sporen. Rijk is onze buit geenszins te noemen. Wel integendeel. Maar wie weet dragen deze paar bladzijden er niet toe bij om nog op stoffige zolders of in verborgen hoeken vergeten exemplaren voor de dag te toveren.

Van de ellenmaten die aldus opgevist werden zijn er ijzeren en houten. De ijzeren - lees smeedijzeren - maat berust in het Oudheidkundig Museum van Sint-Niklaas (inventarisnummer 3324). De totale lengte bedraagt 0,810 m. Het ronde handvat eindigt op een ring waarvan de buitenste diameter iets meer dan 0,020 m is. Het handvat loopt uit in een plat lemmer van nog geen cm breedte dat precies 0,700 m lang is. De el is onderverdeeld in helften, aangeduid door een streep geaccentueerd door een Sint-Andrieskruis. De 4 vierendelen zijn op hun beurt door strepen aangetekend. Alleen het vierendeel rakend aan het handvat is in 2 achtsten verdeeld. Het laatste achtste in 2 zestienden.

Sint-Niklaas bezit tevens een houten el (inventarisnummer 3322). Totale lengte 0,845 m; grootste breedte 0,020 m; kleinste breedte 0,010 m; grootste dikte 0,010 m; kleinste dikte. 0,005 m. Een kruis gevormd door een loodrechte en een schuine streep verdeelt de el in helften. Strepen tekenen de vierendelen en achtsten aan. Het achtste rakend aan het handvat is verdeeld in zestienden. Het laatste stuk nogmaals in twee. Het handvat (0,145 m) is doorboord. Het uiteinde van het voorwerp vertoont sporen van slijtage wat een veelvuldig gebruik laat veronderstellen.

Het Museum "Het Sterckshof" van Deurne bewaart 3 verschillende ellenstokken. De eerste (inventarisnummer S 933) doet onwillekeurig denken aan het Sint-Niklase exemplaar: totale lengte 0,845 m; lengte el: 0,9700 m. Er zijn slechts 3 inkervingen: een om de el te halveren, een om een helft te halveren, een om een vierendeel te halveren. In feite dus $xg\pm$ een wel eenvoudige conceptie van een ellenmaat.

Nog eenvoudiger van uitvoering is de tweede el (inventaris nummer S 934). Totale lengte: 0,942 m; lengte el: 0,697 m. Een koperen kopnageltje verdeelt de el in helften; een ander nageltje een van de helften in vierden. Het derde Sterckshofse stuk (inventarisnummer S 931) heeft een totale lengte van 0,855 m. De el meet 0,738 m en is weer al door koperen nageltjes in 8 achtsten verdeeld. De nageltjes bekronen zesstralige sterretjes. Bepaald interessant zijn de versozijde en een van de zijkanten van de stok. Die versozijde is links en rechts versierd met ingekerfde aaneengesloten uitgerekte sterremotieven. In het middengedeelte hebben die motieven enige ruimte gelaten voor de inplanting van 3 koperen hoofdletters: M D L, wellicht de initialen van de maker van de maat. Op een van de zijkanten is een jaartal ingekerfd: 1837. Een (zeldzame) informatie van belang. ⁽¹⁶⁾ Niet minder vermeldenswaard zijn de 2 ellematen die J. Weyns (16) wist te verwerven. Het betreft een houten en een ijzeren el. De eerste (0,663 m) is door middel van volle strepen in vierdelen en door middel van halve strepen in achtsten verdeeld. De ijzeren maat (0,685 m) kent een volledige verdeling, d.w.z. stukken tot en met de halve talie.

Tot daar de ellen waarmee ik kennis kon maken. Ware het beslist gewaagd al die verschillende latten en staven te willen localiseren. De vastgestelde ellewaarden: 0,738, 0,700, 0,697, 0,685, 0,663 m, enz. doen terecht veronderstellen dat niet minder dan de voeten en de duimen, de ellen gezwind van plaats tot plaats verschilden. Het *Handt-boeck* van 1581 en de *Nederlandse Negociant* van 1786 ⁽¹⁷⁾ delen ons mee dat meer dan een stad de Gentse el als de te gebruiken maat geadopteerd had: Geraardsbergen, Tielt, Poperinge, Nieuwpoort, Izegem, Middelburg en dat al de plaatsen van het Land van Waas verwezen werden naar Sint-Niklaas of Stekene waar in hun kerken *twee Ghendtsche ghebrande* (gesmeden) *ijzeren ellen* (lees standaard-ellen) *hanghen om* (hun ellen) *daertegens te verifien* (*Voorgeboden* 1553). Wat niet verhindert, schrijven *Handt-boeck en Negociant*, dat de meeste plaatsen liever met een eigen maat het lijnwaad te lijf gingen. Die schenen te redeneren: Waarom de rechte (gemakkelijke) weg nemen als de kromme (ingewikkelde) ook begaanbaar is? En ze gingen dapper aan het goochelen met de gekste breukencombinaties. Ziehier enkele resultaten van de geleverde prestaties. Vergeleken met deel van Gent (ik veronderstel de witte) mat die van Brussel 35/36; van Aalst 57/56; van Antwerpen 77/78; van Brugge, Damme, het Vrije, Veurne, Rijsel 323/322; van Kortrijk 59/60, van Ieper 40/39; van Ninove 24/23, van Oostende 64/62; van Roeselare 79/78. Deinze heeft een lange en een korte el; de lange 45/46; de korte = 59/60.

Van Oudenaarde wordt gezegd in het *Handt-boeck*: *Daer is ooc tweeder ande*

elle: Lynwaetelle ende corte elle ende elck van dien een STROOMAEL langher dan te Ghendt. Tweehonderd jaar later gewaagt de *Negociant* eveneens van een stroy. Wat zo'n stroy waard was vertelt ons niemand. Geen woordenboek dat weet te verklaren wat we aan den stroomael hebben. Verwijs en Verdam (18) kennen wel een VINGERMAEL (vingerbreedte) en een DUYMMAEL (duimbreedte) maar over een stroomael -zwijgen ze in alle talen. Veel meer dan een paar mm kan dat "mael" zeker niet bedragen hebben. In elk geval kan dit niet veel geweest zijn: spreekt men immers niet van iemand geen strobreed in de weg te leggen.

Niet alleen ten onzent, maar ook in het buitenland sprong men om ter willekeurigheid om met de waarde van de ellenmaat. Iets kleiner dan de 18de-eeuws *aune de Paris* was de Engelse *ell*, aan dewelke men een lengte geschonken had van 1 1/4 yard of 45 inches. Het is te zeggen 0,0254 m x 45 = 1,143 m. De Duitsers voelden zich - hoe is 't mogelijk! - meer aangetrokken tot waarachtige lilliputse dingen. Daarom lieten ze hun keuze vallen op *ELLEN* van 0,60 m tot 0,667 m.

We hebben gezien welke methode aangewend werd om onze el door de band te verdelen. Volgens het tweedelig stelsel. Dus niet volgens het tiendelig of het twaalfdelig. Het *Handt-boeck* is daar om er ons prompt aan te herinneren. Het verkondigt: *de elle wordt te Ghendt aldus gheresolveert:*

Een elle in twee alf ellen

Een alf elle in ij quaerts oft vierendeelen

Een vierendeel in twee alf vierendeelen

Een alf vierendeel in twee taillen

Een taille is de minste mate dienren op de elle verkoopt ofte meten magh.

Deze aanwijzing verrechtvaardigt het vermoeden dat men voordien wel eens met halve *taillen*, *tailgen*, *taelgen*, *talien*, *taelgien*, rekende en handelde. Zoals we verder zullen zien zal men het veel litertoch doen. Dat er niettegenstaande alles - veeleer sporadisch - met het twaalfdelig stelsel omgesprongen werd komen ons de Tafelen van 1802 (5) verduidelijken: *Men verdeelt in derden, zesden, twaalfden en vierentwintigsten.*

Willen we aan al dat in gedachten snijden en hakken een einde maken om nogmaals terug te keren naar mijn - wellicht uw - stokpaardje: die sympathieke, oude Gentse ellenmaat.

Bij het bespreken van de *vadem* trok ik uw aandacht op een merkwaardig stuk dat in het Museum van de Bijloke bewaard wordt: die vouwbare maatstaf waarmee op z'n Gents, z'n Engels en z'n Duits kon gemeten worden. Zijn er eveneens ellematen met een dergelijk drievoudig gebruik in zwang geweest? Te oordelen naar het feit dat in geen enkel van onze musea zo'n instrumenten voorhanden zijn, zoudt ge die vraag redelijkerwijze met een forse neen willen

beantwoorden.

Welnu, van die “neen” is geen sprake in een Gentse privé-verzameling want daar berust wèl zo’n el. Ik mag gerust zeggen een met drie gezichten.

Het betreft een familiebezit die de eigenaar voor geen geld ter wereld zou willen ruilen, want herkomstig van een van zijn overgrootvaders (1798-1878), een man die evenals hij zelf smoorlijk verliefd was op zijn geboortestad en al wat met die stad te maken had. Van beroep schrijnwerker zijnde zal hij het voorwerp bezwaarlijk gehanteerd hebben, zijn vrouw mogelijk wel. Nog veel minder zal hij er een ogenblik aan gedacht hebben dat het houten ding meer dan 100 jaar na zijn dood zou gekwalificeerd worden als een waarachtig curiosum om maar niet te gewagen van een gepatenteerd unicum.

Het is vervaardigd van gevernist acajou; is 0,840 m lang, bij het uiteinde van het handvat 0,015 m bij 0,010 m;.. bij het andere uiteinde 0,011 m bij 0,007 m, wat resulteert in 2 smalle en 2 brede zijkan-ten werd aangewend om er de rauwe el op aan te duiden. Twee koperen kopnageltjes bakenen de el af; deze meet 0,760 m. Drie enkele nageltjes verdelen de el in vierdelen. Eenvoudiger kan het niet.

Het spreekt vanzelf dat niet de ei *rauw*, *grauw* of *ruw* is maar het lijnwaad dat ermee gemeten wordt. Ze wordt ook *lange el* genoemd in tegenstelling tot de *witte el* die een korte heet te zijn. De *rauwe el* die in de Lakenhal gebruikt werd om de wollen lakens te meten was korter dan de lijnwaadel; werd bovendien *droge el* genoemd in tegenstelling tot de *natte el* die diende om de gevolve (nog vochtige) lakens te meten.

Het (rauw) lijnwaad werd niet in de stad maar op het platte land gefabriceerd. Elke vrijdag brachten de boeren hun stukken lijnwaad naar de Vrijdag markt om oorspronkelijk ter plaatse, naderhand in het *Meeterstuys* (Lakenmeters-huis) gekeurd te worden. Die naam Lakenmeters-huis moogt ge niet als een lapsus beschouwen: lijnwaad was als product laken: lijnwaadlaken. Denk in dit verband aan de woorden beddelaken, tafellaken, textielwaren die met lakenstoffen niets te maken hebben.

De ongeveer 40 m lange stukken lijnwaad, *webben* genoemd, werden ontrolld op tafels, *lynwaetbancken* genoemd, waarop door middel van strepen een afstand van 10 ellen afgelijnd was. Een manier om vlug vast te stellen hoeveel *repen* (10 ellen)de ontrolde *webbe* telde. Zijn controle beëindigd zijnde voorzag de *Meeter* het stuk door er een lood in te persen. Vandaar zijn naam van *persenaer* of *zaghelaer*. Nu kon de lijnwaad-koopman zich het stuk aanschaffen en ten voordele van het Godshuis van Sint-Jan-ten-Dulle een recht van 2 duiten *den reep ende elle van den lynwaede* ⁽¹⁸⁾ betalen. Een gedeelte van zijn koop verhuisde naar 4 de lijnwaadbleker, een ander gedeelte naar de lijnwaadverver en nog een ander gedeelte naar de mercenier.

Garens werden niet op de Vrijdagsmarkt verhandeld. Daartoe was een speciaal marktplein aangewezen: de Garenmarkt of Garenplaetse (thans Edw. Anseeleplein). Zowel grauw als gebleekt of geverfd (blauw) garen. Op deze markt kwamen de *merceniers*, de uitgevers van kantwerk en de lint wevers hun voorraad strengen garen opdoen. Aan die garenhandel herinnert nog steeds het smal straatje, de *Garensteeg*, die de Vrijdagsmarkt verbindt met de gewezen *plaetse*. Ook het sedert 1900 verdwenen waterstraatje, de *Twyndersstraete*, die de Steurstraete verbond met de Ottogracht, doet aan de garenfabricatie denken.

De *witte el* (0,724 m) kreeg een plaats op den van de brede zijkanen van de maatstok. Twee koperen nageltjes begrenzen haar; de vierendelen zijn aangeduid door middel van 1 nageltje. De witte el werd gebruikt om gebleekt (wit) of geverfd (blauw) lijnwaad te meten. Het bleken was de taak van de bleker (19). Zowel op het panoramisch gezicht van 1534 als op het plan Malfeson van 1756 herkent ge op de eerste oogopslag de vele *bleekmeersen* die over heel de stad verspreid liggen (denk aan namen als Blekerijstraat en Blekersdijk). Perpendicular lopende sloten verdelen de meersen in *bleekvelden*, *bleekpleinen*, *bleeklanden*. Op die pleinen bevestigen de blekers hun webben door middel van houten pinnen. Het bleken geschiedt (op voorouderlijke wijze) door inwerking van lucht, water, zon- en maanlicht. Van chemische bleekmiddelen werd hoe langer hoe meer gebruik gemaakt. Gebleekt linnen kwam slechts zelden in de kast van de mindere man terecht; die moest het stellen met rauw lijnwaad. Anders was het gesteld met het geverfd lijnwaad. De blauwververs of blauwere hadden tot 1540 hun gilde en hun wapenschild; of ze nadien tot de 21 in eer herstelde gilden gerekend werden, kan ik niet zeggen. Zeker is dat de mannen-met-de-blauwe-vingers de 's gelijken niet waren van de heren-met-het-blauwe-bloed.

Zoals gezegd was het blauw lijnwaad een courant en erg gegeerd artikel. Alle werkklederen waren blauw: blauwe broeken, blauwe vesten, blauwe mutsen, blauwe kielen, blauwe voorschoten. Voor wie de blauwe kiel en de koperen genummerde identiteitsarmband de officiële uniform uitmaakten, waren de commissionairs, kruiers of pakjesdragers die in het Zuidstation de binnendienst waarnamen. Dat wil zeggen het dragen van het reisgoed van de trein naar de uitgang of omgekeerd. Door eenieder waren die lui bekend als de blauwkielen. In tegenstelling tot de witkielen die de buitendienst verrichtten. Op de tweede brede zijkant herkennen we blindelings de *merceniersel* (0,694 m). Wat ermee gemeten werd moet wel iets precieus geweest zijn, want niet alleen de el, 3 nageltjes, de halve el (3 nageltjes), de vierendelen (2 nageltjes), en de achtsten van de el (1 nageltje), ook de zes tienden en de tweeëndertigsten van de el zijn met een nageltje aangegeven. Wat per 0,021 m verkocht

werd? Wie zal het ons verklappen?

De kennismaking met het zoëven besproken acajouhouten meetinstrument doet ons eens te meer constateren hoe onstandvastig en wispelturig de door onze overgrootouders gebezigde maten wel waren. Belet die stand van zaken ons een datum op het ding te plakken? We zijn inderdaad geneigd een verband te leggen tussen de door de meetstok prijsgegeven informatie: 0,760; 0,724; 0,694; en wat de almanak van 1822 op zijn beurt leraart: 0,765; 0,728; 0,698. Wil meteen op de minieme verschillen letten: 0,005; 0,004; 0,004. Deshalve menen we de el in kwestie te situeren in de weinige jaren die de zgn. Hollandse Tijd telde.

De bladzijden die voorafgaan hebben niet alleen de pretentie didactisch te willen zijn, Ze willen zich tevens, maar anderszins, te nutte maken.

Wellicht blijven in laden, kasten of kisten, op zolders of op andere plaatsen, misschien niet vermoede andere oude maten liggen die ook een geschiedenis hebben. Mochten die verwaarloosde zaken opnieuw het daglicht zien en door hun eigenaars ter bestudering aan deskundige diensten of personen ter hand gesteld worden, wie weet hoe verrijkt onze wetenschap door die manier van doen niet zou worden!

Maurits Van Wesemael

NOTEN

- (1) Hoeveel kinderspelen zijn er niet aan te wijzen waarbij duchtig met passen, voeten, halve voetjes, handjes (pootjes), te werk gegaan werd?
- (2) *Der Coopliede Handboucxkén, Ghedruckt te Gend by Joos Lambrecht, 1546*
- (3) *Der Cooplieden Handt-boeck, inhoudende t.. als oocde diversiteyt van de maten natte en drooghe, Ellen, voetmaten,.... te Ghendt by Jan van Salenson, woenende op de hooghpoorte inden Bybel, Annoo, M D L XXX J*
- (4) *Tafelen van conversie ofte reductie der oude maeten en gewipten van 't departement der Schelde door den burger Aubert, 1802, Gend A. B. Stéven op de Koorn-Merk*
- (5) J. Vuylsteke, *Gentsche Stads- en Baljuwrekeningen*, 1280-1336, Gent, 1900, I, blz. 121
- (6) Id. I, blz. 253. De hier bedoelde graaf was Lodewijk van Nevers, die enkele dagen voordien (17 sept.) zijn grootvader Robrecht van Bethune opgevolgd had
- (7) K. Stallaert, *Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uit drukkerijen*, Leiden, 1890
- (8) *Nieuwen Nederlandse Negociant van Vlaenderen en Braband. rot Gend, by de Gebroeders Gimblet Boekdruckers en Boekverkoopers op de Koorn-merkt 1786*
- (9) *Curieusen en utilen almanach Voor het jaer 1822, ofteden getrouwen Wegwyzer der Stad Gend, Tot Gend by J. Snoeck-Ducaju in de veldstraete N° 10* Weinigen weten dat de gevel van dit huis een herdenkingsplaat draagt herinnerend aan de oprichting van de nog bestaan de drukkersfirma)
- (10) De waarde van de Parijse el werd bij verordening van koning Henri II (1547-1559) vastge-

steld op 3 voeten, 7 duimen en 8 liniën van de Franse vadem toise). Als we weten dat die vadem (1,949036 m) verdeeld werd in 6 voeten (van 0,32484 m) van elk 12 duimen (van 0,02707 m) van elk 12 liniën (van 0,002256 m) elk van 12 punten, is het een kleine kunst te berekenen hoe lang die *aune du Roi* wel was:

0,32484 m x 3	=	0,997452 m
0,02707 x 7	=	0,18949 m
0,002256x 8	=	0,01804 m
Totaal:		1,18205 m.

Het Parijse museum *Conservatoire National des Arts et Métiers* bewaart de ijzeren standaard-el die tijdens de regering van Henri vervaardigd werd. Erin staat gegraveerd *Aux Marchans grossiers et merciers de Paris 1554*. Het spreekt vanzelf dat in de loop van de eeuwen andere exemplaren die eerste el kwamen vervoegen. Een ervan is een stalen. Steeds werden de standaard-ellen angstvallig bewaard in het gildehuis van de merciers. Hoeft het gezegd dat de ten onzent in de 19de eeuw gebruikte parysche el niet te vereenzelvigen is met Henri's lengtemaat?

⁽¹¹⁾ De *merceniers-elle* was het instrument bij uitstek van de *merceniers*, *mersseniers*, *meerse-niers*, *marseneirs*, dus *marskramers*. Behalve lint, boordsel, galon, volant, kant, zijde, fluweel, verkochten ze talrijke benodigdheden die de kleermakers dagelijks van doen hadden. Froissart weet in zijn *Chroniques* te vertellen dat de Gentse Merciers elke zaterdag markt hielden op de Vrijdagsmarkt. De merceniersgilde was een van de welvarendste van de zgn. (53) kleine ambachten. Dat bleek eens te meer toen Keizer Karel op 29 april 1540 het grootste gedeelte van de gilden afschafte en hun bezittingen aansloeg (begin mei). De *scheppers* (kleermakers) en de *merceniers* waren degenen die het keizerlijk bakje het rijkelijkst spijsden. O.a. mochten ze hun gildehuis, het eeuwenoude Utennovesteen dat ze pas in 1534 verworven hadden, prijsgeven. Nog lang bleef men de woning als merceniershuis aanwijzen met name toen zijn slooping in 1838 aangekondigd werd: *T'huus van Jan Uutenhove ghenamemt t' merceniersshuus*.

⁽¹²⁾ *Gazette van Gend*, 7 nov. 1816.

⁽¹³⁾ *Den grooten Gendschen Comptoir-Almanach of den opregten Wegwyzer der Stad Gend*, 1814.

⁽¹⁴⁾ *Gazette van Gend*, 25 July 1822.

⁽¹⁵⁾ *Algemeen Koophandels-almanak of Wegwyzer... voor het jaar 1834, Te Gent, by Snoeck-Ducaju en zoon, Veldstraat N° 10*

⁽¹⁶⁾ *Volkshuisraad in Vlaanderen*, III, blz. 953, Beerzel 1974.

⁽¹⁷⁾ *De Nederlandsche Negociant Anno 1786, by de Gebroeders Gimblet op de Koormarkt te Gent*.

⁽¹⁸⁾ Ch. L. Diericx, *Mémoires sur la Ville de Gand*, Gand, 1815, II.

⁽¹⁹⁾ H. Coppejans-Desmedt, *De Gentse valsindustrie vanaf het einde van de XVIIIde eeuw tot de oprichting van de grote mechanische bedrijven*, in *Handelingen der Maatschappij voor Gesch. en Oudhk. te Gent*, Gent, 1968.

M. van Wesemael, *De blekersgieter of waterschop*, in *Oostvlaamsche Zanten*, 1962.

K. Stallaert, *Glossarium*, 1890.

WAS GERAARD DE DUIVEL NU EEN VILAIN OF NIET?

Op de website van de stad Gent¹ staat het zo: *Het Geeraard de Duivelsteen, een burcht uit de 13de eeuw, is genoemd naar de bouwheer ridder Gheeraert Vilain, bijgenaamd de Duivel. Het steen bleef tot omstreeks 1328 eigendom van de familie. Daarna werd het verkocht aan de stad Gent. En in de ‘Gids voor Vlaanderen, 2013’ lezen we: Het (Geraard de Duivelsteen) dankt zijn naam aan Geraard Vilain I, die door zijn donkere huidskleur, zwarte haar en gitzwarte ogen de bijnaam duivel kreeg*². In een wat oudere stadsgids is er eveneens sprake van Geeraard Vilain³.

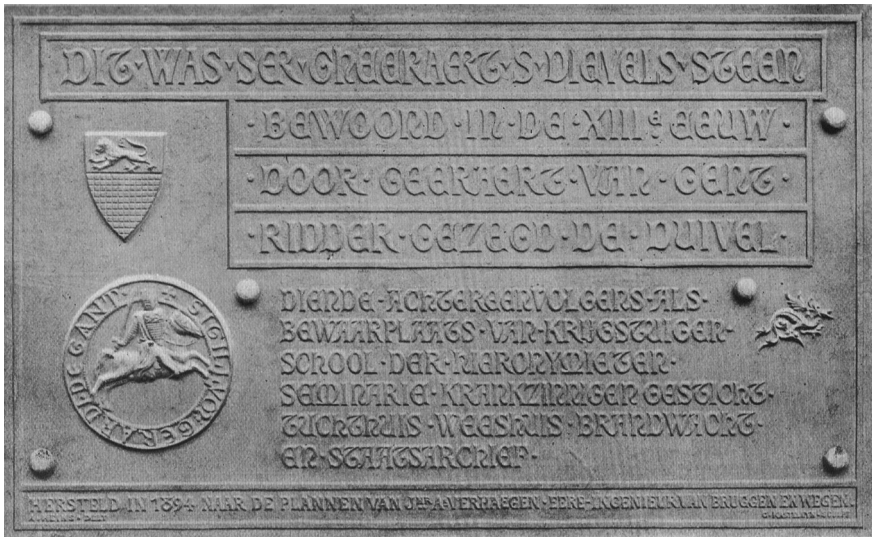
Men zou zeggen dat de toeristische gidsen liever ook nog een Vilain maken van Geraard de Duivel alsof de bijnaam De Duivel niet voldoende zou zijn. Ook in de populariserende uitgave ‘Het Gent van toen’ wordt Geraard de Duivel een Vilain genoemd⁴. In de publicatie *De Gentse Portus aan de Reep* komt dit eveneens voor in een hoofdstukje over het Geraard de Duivelsteen van de hand van Johan Decavele. Deze spreekt zich niet uit over de kwestie, negeert ze en schrijft daarover nogal vrijblijvend: ‘Op hoeveel duistere legenden men in de loop der eeuwen de oorsprong van de naam ook heeft teruggevoerd, de waarheid is dat het kasteel gewoon de naam draagt van zijn bouwer of althans de meest bekende middeleeuwse bewoner, namelijk Geraard *Vilain* van Gent, bijgenaamd Diabolus of de Duivel. Zo wordt de ridder geattesteerd in diverse oorkonden.’⁵

Nochtans is al sedert enkele tientallen jaren vastgesteld dat Geraard de Duivel niet ook nog de naam Vilain droeg!

Op zijn zegel lezen we in de rand rond het ruiterbeeld met nauwelijks zichtbare leeuw(?): *Sigillum Gerardi de Gant*. Er wordt ook wel eens verwezen naar een andere tekst op zijn zegel (?): *Gerardus de Gandavo miles dictus diabolus*.⁶ ‘Diabolus’ zegt een oude tekst en dat zou dus geen latere toevoeging zijn. Er wordt zo gesuggereerd dat Geraard zelf zich graag die bijnaam aanmat.

Op de bronzen gedenkplaat aan de gevel van het steen met zijn naam staat een vertaling van die laatste Latijnse tekst:

DIT WAS SER GHEERAERT S DIEVELS STEEN
BEWOOND IN DE XIIIe EEUW
DOOR GEERAERT VAN GENT
RIDDER GEZEGD DE DUIVEL

In een commentaar van journalist Karel Haerens⁸ bij de afbeelding van de steen in zijn boekje over Gentse gedenkplaten wordt nergens de naam Vilain vermeld, wel een Geraard II (wie was Geraard I dan wel?) of Geraard van Gent, die zichzelf de bijnaam *de duivel* gaf wegens zijn donkere gelaatskleur. Uit zijn huwelijk met Elisabeth van Sloote zou een zoon Geraard genaamd *de moor* geboren zijn. Haerens schrijft: *Waaraan vader en zoon hun donkere huidstint te danken hadden verklaart de geschiedenis niet. Fantastische legenden werden er rond geweven.* Frans De Potter geeft er voorbeelden van in zijn ‘Gent van den oudsten tijd tot heden’, het verhaal van de veronderstelde zoon Geraard de Moor inclusief⁹. De graftomben van hem en zijn vrouw in de Sint-Baafskathedraal (eertijds Sint - Janskerk) zouden de beeldenstorm niet overleven¹⁰. Steeds volgens die commentaar zou Geraard II het steen laten bouwen hebben omstreeks 1245.

Ondertussen zijn er enkele fouten rechtgezet:

Geraard is niet de bouwer van het steen dat zijn naam draagt. Hij liet het eventueel herbouwen, aanpassen en/of uitbreiden. De eerste aanleg binnen de oudste Gentse portusomwalling gebeurde wellicht in de late 9de eeuw¹¹.

Geraard de Duivel was geen zoon van kastelein Zeger II (Seger, Sohier) maar van kastelein Zeger III en hij was niet de 2de zoon maar de 3de. Hij was de broer van kastelein Hugo II¹², heer van Heusden, wiens grafombe pronkt in de refector van de Bijlokeabdij, nu het STAM.

K.G. Van Acker die zich in de duistere figuur Geraard de Duivel verdiepte, twijfelde eerst aan het bestaan van die zoon *Geraard de Moor*. Hij liet de kwestie uiteindelijk open, maar voor wat de naam Vilain betreft is hij zeker van zijn stuk¹³. We citeren: ‘(...) *De bijstelling Vilain is duidelijk foutief. Het is bekend dat zijn broeder Walter deze bijstelling bij zijn naam heeft gevoegd of gekregen, en dat deze de eerste was van het geslacht der Vilains. Er is dus een latere verwarring geweest die te verklaren is door het feit dat Geraard de Duivel vermoedelijk kinderloos is overleden terwijl het hem verwante geslacht der Vilains bekend bleef in het Gentse*¹⁴. Dat die Vilains bijgenaamd werden ‘van Gent’ (‘de Gand’) droeg bij tot de verwarring.

Besluit

Volgens Warlop, auteur van het eerste degelijk wetenschappelijk werk over de Vlaamse adel, was de eerste Villain (sic: met dubbele l) met die (bij-)naam Walter¹⁵. Hij was een zoon van Hugo II, broer van Hugo III, en waarschijnlijk de eerste Vil(l)ain als heer van Sint-Janssteen. Hij was dus niet een broer

maar een neef van onze Gerard. Walter huwde met Avazoete, dochter van de patriciër Alexander Ser Braems en was de stamvader van de adellijke familie Vilain.

Ook in een kaderstukje gewijd aan de familie Vilain bij de geschiedenis van het kasteel van Wissekerke in Bazel, gaat men steunend op Warlop uit van dezelfde echter niet bij name genoemde stamvader¹⁶. En, last but not least, het recente standaardwerk over de Vlaamse adel van F. Buylaert, voor wat de Vilains betreft eveneens steunend op het werk van Warlop, bevestigt dit alles¹⁷.

Peter Van Keymeulen

NOTEN

- ¹ Bekeken op 4 november 2013 - op www.gent.be/
Google: stad Gent>Leven>Cultuur>Erfgoed>Monumenten: Geraard de Duivelsteen.
- ² Citaat in *Gids voor uw Regio Gent en Leiestreek, Oost-Vlaanderen* 2013, p.57. Hier wordt een tweede Geraard verondersteld.
- ³ Snoecks stadsgidsen, *Gids voor Gent* 1994, p. 54.
- ⁴ Capiteyn, A. De Verborgene Stad. *Gent van toen en nu*, nr. 2, 2003, p.47.
- ⁵ Decavele, J. Geraard de Duivel. In: *De Gentse portus aan de Reep. Een historische verkenning*, Gent, 2004, p. 61.
- ⁶ Idem. Gebaseerd op een charter uit 1248 (Vanden Bemden, F., Le sHer Gheeraert sDievels Steen. In: *Handelingen van de Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, deel 2, 1895; p. 9 – 54). Citaat via scholar.google.nl op *gerardus de gandavo*.
- ⁷ Warlop, E., *The Flemish Nobility before 1300*, 1975, Volume III, p. 834.
- ⁸ Haerens, K., *Gentse gedenkplaten 1976*, p. 24 (en kaft);. Zie ook: Kervyn de Volkaersbeke, Ph., *Les églises de Gand 1857-58*, volume 1, p. 218.
- ⁹ De Potter, F., *Gent van de oudsten tijd tot heden*, deel 4, p. 500-513.
- ¹⁰ Capiteyn, A , p. 44. Anthonio de Succa schetste de grafbeelden, waarschijnlijk naar tekeningen van Arent van Wijnendaele.
- ¹¹ Charles, L., Laleman, M.C. (coörd.), *Middeleeuws Manhattan. Rijkdom in Gentse Stenen*, s.d., . p. 46.
- ¹² Warlop, E., o.c., p.824 en 834.
- ¹³ Van Acker, K.G., Geraard de Duivel. Poging tot belichting van een duister figuur. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 1984, p. 6. Citaat via scholar.google.nl op K.G. Van Acker
- ¹⁴ Idem, p. 15.
- ¹⁵ Warlop, E., o.c., p. 825 en 836.
- ¹⁶ Snauwaert L. m.m.v. P. De Wilde, *Het kasteel van Wissekerke te Bazel*, 2003, p. 24.
- ¹⁷ Buylaert, F., *Repertorium van de Vlaamse adel (ca. 1350 - ca. 1500)*, Gent 2011, p. 716.

UIT DE BEGINJAREN VAN “LA GANTOISE”

SPROKKELS UIT DE PERIODE 1890 - 1918

16 januari 1890

De *Racing-Club* en de *Running-Club* hebben zich verenigd om een nieuwe maatschappij te vormen onder de naam *Association Athlétique Gantoise*. Zij stelt zich tot doel loopwedstrijden en uitstapjes te voet in te richten en in het algemeen de uitvoering aan te moedigen van allerlei oefeningen in open lucht, geschikt om de lichamelijke krachten te ontwikkelen, zoals football, lawntennis, kaatsspel, schermkunst en schaatsrijden.

4 april 1896

De *A. A. La Gantoise* richt op tweede Paasdag om 3 uur vanaf de *Gambrinus* in de Vlaanderenstraat een uitstap in naar Drongen, met terugkeer langs *Het Snepken* en *Het Patijntje*. Achteraf democratisch maal bij Kretz en een wandeltocht met bezoek aan het park van de citadel.

8 oktober 1896

De koersen van zondag 11 oktober op de Gentse *Velodroom*, ingericht door de *A. A. La Gantoise*, beloven nogal belangrijk te zijn. Op het programma:

- snelheidskampioenschap voor wielrijders over 1 609 meter;
- kamp voor voetlopers over 1 609 meter;
- gemengd kampioenschap voor wielrijders over 5 000 meter;
- kampioenschap voor hagenloop over 110 meter;
- afstandskampioenschap voor wielrijders over 10 000 meter.

10 maart 1897

Toekomstige zondag zal op de *Velodroom* aan de Godshuizenboulevard een match plaatshebben tussen de *College Football Club* van Melle en de *Football Club Gantoise*. Begin om 2 1/2 uur stipt.

30 september 1897

De A. A. *La Gantoise* richt op zondag 10 oktober in de *Velodroom* aan de Godshuizenlaan haar jaarlijkse kampioenschappen in voor wielrijders en voetlopers. Aansluitend richt de *Club Nautique* op de *Velodroom* koersen in voor zijn leden wielrijders. Het comiteit heeft beslist dat voortaan alle jaren te doen.

5 november 1897

De A. A. *La Gantoise* heeft de uitdaging van de *Union Pédestre* aangenomen en op zondag 7 november zal om 3 uur in de namiddag een match worden betwist op de Gentse *Velodroom*.

29 januari 1898

Zondag 30 januari zal op de *Velodroom* aan de Godshuizenlaan een grote *football-match* plaatshebben tussen de *Athletic Club* van Gent en de *College Football Club* van Melle. Begin om 2 1/2 uur.

24 februari 1902

Gisteren had om 2 1/2 uur op het plein van de Kortrijksesteenweg een football-kamp plaats tussen de ploegen A.A. *La Gantoise* en de *Ghent Football-Club*. De ploeg La Gantoise won met 3 - 0.

8 maart 1902

De *football-ploegen* A.A. *La Gantoise* en *Ghent F.C.* hebben zondag op het plein van de Kortrijksesteenweg bij slecht weder een returnmatch gespeeld. De uitslag was 5 - 2 in het voordeel van A.A. Gent.

25 maart 1902

Op zondag 6 april heeft naar het plein van Sint-Denijs een *Paper Rally* van 10 kilometer plaats voor voetgangers en wielrijders, ingericht door de atletiekafdeling van A.A. *La Gantoise*. Vergadering aan de statie Gent -Pieters om 9 uur. Op het plein wordt op zondag 1 mei een *Cross Country* van 10 kilometer gehouden. Zelfde plaats en uur van vergadering.

13 januari 1903

De A. A. *La Gantoise* krijgt morgen bezoek van twee *football-ploegen* van de *Beerschot Athletic Club* van Antwerpen, kampioen van de gelijknamige provincie. Beide matches zullen gespeeld worden op het plein van de Kortrijksesteenweg.

13 mei 1903

Bij de A.A. *La Gantoise* werd een zwemafdeling gesticht en de aansluiting bij de *Bond der Belgische Zwemmachtschappijen* is gestemd. Onder de bescherming van de stad worden in juli aanstaande wedstrijden ingericht in de *zwemkom van Het Strop*.

10 juli 1903

De A.A. *La Gantoise* houdt op zondag in *Het Strop* een zwemfeest. De snelheidswedstrijden worden betwist in reeksen van 8 mededingers, de eindwedstrijd tussen de 6 zwemmers die de beste tijd maakten. Er is een wedstrijd voor het schoonst en voor het duiken.

Op dit waterfeest zal men voor de eerste maal in Gent *waterpolo* zien spelen, dat nogal goed gelijk op voetbal, behalve dat men hier de handen gebruikt in plaats van de voeten.

Er zal ook een redding plaatshebben. Een persoon die verondersteld wordt op het punt te staan van te verdrinken, zal door de toezichters van de zwemkom gered worden, om hem dan over te laten aan de Gentse afdeling van het *Rode Kruis*.

Bij die gelegenheid zal de heer dokter Bossaerts een voordracht houden over de zorgen welke aan een drenkeling moeten worden toegediend.

3 mei 1907

De ruitervedstrijden van de *Cercle Equestre* op het plein van La Gantoise in de Musschestraat, zullen alle voorgaande overtreffen.

In de wedstrijden met hinderpalen zijn officieren uit alle garnizoensplaatsen van het land ingeschreven en onze beste *gentlemen-ruiters* zijn vast besloten hun de overwinning dapper te betwisten.

De prijs voor beginnelingen, voorbehouden aan de leden van de *Cercle* en de wedstrijd voor reclamerijtuigigen hebben ieder vele deelnemers verenigd.

Als het weder beter wordt is het zeker dat de tribune van de A.A. *La Gantoise* te klein zal zijn om de liefhebbers van zulke feesten te bevatten.

23 januari 1911

De eerste aanbesteding voor de *Wereldtentoonstelling* is voor 18 februari aangekondigd. Het is deze voor de gebouwen welke in de Musschestraat bestemd zijn voor de definitieve burelen van het *Algemeen Bestuur*. Ze zullen opgericht worden op de plaats waar zich thans het sportplein van *A.A. La Gantoise* bevindt.

3 februari 1911

Men verzekert dat de nieuwe *Velodroom* er bepaald komt, maar niet in de buurt van de Albertbrug en -laan. Wel aan de statie Gentbrugge-Zuid langs de Brusselsesteenweg, tussen het *Arsenaal* en het oefenplein. De standplaats van de trams die van Gent-Zuid komen is daar juist rechtover.

De maatschappij is gesticht, de werken zullen worden aangevat en de voltooiing is voorzien in de maand mei. Het terrein meet 25 000 m².

19 februari 1911

De *A.A. La Gantoise* zal weldra haar plein in de Musschestraat moeten ont-ruimen. De *Club* had al het oog op een terrein langs de Albertlaan nabij de Leiebrug, dat goed geschikt is als sportplein, maar niet voor autodroom of vliegplein.

De maatschappij vraagt de huur voor 9 jaar tegen 7 centiemen de m². De bevoegde commissie van de stedelijke raad zou liever per jaar verhuren, met 6 maanden opzeg voorop. Men zal daarover onderhandelen.

24 februari 1911

Met algemene stemmen werd in de stedelijke raad beslist aan de *Association Athlétique La Gantoise* een grond te verhuren, mits een jaarlijkse huurprijs van 1200 frank. Het contract wordt aangegaan voor 9 jaar.

2 maart 1911

Het is nu zeker dat de *A.A. La Gantoise* weg moet in de Musschestraat, want de ondernemer Schauwvliege heeft reeds de talrijke materialen op het plein aangebracht om aan het bouwen van de definitieve burelen van de *Wereldtentoonstelling* te beginnen.

Aanstands werd met de opruimingswerken en het effenen begonnen. Over een goede maand zal het nieuw plein in orde zijn en kan het ingehuldigd worden

met een internationale ontmoeting tussen twee voetbalploegen.

11 mei 1911

Op dit ogenblik is het nieuw terrein van de *A. A. La Gantoise* reeds effen gelegd, gerold en grotendeels in goede staat. Een nieuwe, kloeke afsluiting zal het voetbalplein omlijsten op 5 meter van de lijnen van het spel. Deze strook zal dienen voor de aanleg van een loop piste.

Onmiddellijk na de universitaire wedstrijden die zaterdag plaatshebben zal het terrein goed bezaaid worden. De voorlopige piste voor de gangmaking wordt gemaakt buiten de afsluitingen.

In afwachting van het voltooiing van het lusthuisje aan de tennispleinen en de grote tribune, zal het chalet van de tennis voorlopig als kleedplaats dienst doen. Tegen het einde van de maand mei zullen de zes *courts* van de tennispleinen in orde zijn.

Alles zal zeer goed onderhouden worden opdat het plein steeds een lief uitzicht zou hebben. De grote ingang is gevestigd langs een brede weg vanaf de Albertlaan, naast het wegeltje dat naar de Patijntjesstraat leidt. De volksplassen zullen hun toegang hebben langs de kant van de Leie.

Wanneer de ganse inrichting in orde zal zijn, doet alles voorzien dat wij ook te Gent één der beste voetbalpleinen van België zullen hebben, gelegen in een prachtig kader. De plechtige opening zal plaats hebben in juni.

25 juni 1911

Het nieuw terrein van *A. A. La Gantoise* is bijna voltooid. Men weet dat de *Omnium Club* thans is overgegaan bij de *A A*. Het terrein is dus om zo te zeggen in twee verdeeld. Nabij de ingang zijn vier pleinen aangelegd voor lawn tennis en er is een bijzonder lokaal ingericht voor deze afdeling. De grondlaag voor de courts werd gevormd met steenbrokken die voortkomen van de afbraak van de citadel.

Het terrein voor de voetbalspelers is gans in orde gelegd en reeds met schoon gras begroeid. Rond dit plein komt een baan voor de voetlopen. De plaatsen voor het springen en het werpen met het gewicht of de schijf zijn klaar om benut te worden.

De tribune die zich op het terrein van de Musschestraat bevond is naar het nieuwe plein overgebracht en zal weldra heropgericht zijn.

24 juli 1911

Gisternamiddag had de plechtige inhuldiging plaats van het nieuw plein van de *A. A. La Gantoise*. Alles was uitstekend geregeld en het comiteit moet de grootste lof worden toegezwaard voor de puike inrichtng.

Onder de aanwezige personen bemerkten we de heer gouverneur, de heer August De Breyne, voorzitter van de *Aéroclub der Beide Vlaanderen* en de heer J. Feyerick, erevoorzitter van de *Association Athlétique La Gantoise*.

De wedstrijden kenden een voorbeeldig verloop en het was lang geleden dat wij hier in Gent zulke uitstekende deelnemers ontmoet hebben. De feestactiviteiten bestonden uit:

- 100, 200 en 600 meter vlak, handicap en scratch;
- het Belgisch kampioenaat wijdspringen;
- 200 meter hagenloop;
- springen in de hoogte;
- koers van de racingmen op de piste tussen Excelsior Brussel, *A.A. La Gantoise* en de *Brusselse Leopoldclub*.

Na de koersen had de prijsuitreiking plaats en werd een glas schuimwijn geleefd op de vooruitgang van de *A. A. G.*

7 oktober 1913

Ongeveer 3000 personen waren zondag aanwezig op het plein van de *A. A. La Gantoise* aan de Albertlaan om de ontmoeting bij te wonen met de *Racing Club Gent*. Nooit zagen wij zulk een massa zich verdringen om een match te zien. Het publiek was buitengewoon kalm. Dit is enigszins te danken aan de verstandhouding welke tussen de beide clubs is aangegaan. De uitslag was de drawn 0 - 0.

*** *Op 4 augustus 1914 vielen Duitse troepen ons land binnen via de oostgrens. Gent werd op 12 oktober een bezette stad.*

16 november 1914

In sommige wijken van de stad wordt veel gestolen. Voornamelijk in de wijk Sint-Pieters-Aalst ziet men dikwijls talrijke jonge gasten die op de velden volop allerlei groenten roven. Op andere plaatsen dringen kerels in ledig staande villa's en grijpen er alles wat niet vast staat. Alleen al in de loop van deze week zijn in één enkel politiebureau 15 processen-verbaal voor dergelijke

feiten opgemaakt.

Vrijdagnacht zijn inbrekers binnengedrongen in het lokaal van de *A.R.A.G.* aan de Albertlaan. Zij hebben er al de kleerkasten van de leden opengebroken en er allerlei zaken uit ontvreemd, alsook in het drankhuis, waar zij gegeten en vooral goed gedronken hebben.

Het zal volstrekt noodzakelijk zijn het politietoezicht daar te versterken!.

28 december 1914

Naar wij vernemen worden te Antwerpen en te Brussel voetbalmatches gespeeld. Zou het niet mogelijk zijn op het plein van de Albertlaan ook matches te laten spelen tussen *A.A. La Gantoise* en de *Racing Club Gent*?

De opbrengst, hoe klein zij ook zou wezen, kan altijd ten goede komen aan het één of ander liefdadig werk.

11 maart 1915

De sportclub *A. A. La Gantoise* heeft al de clubs van de stad uitgenodigd op een voetbaltornooi, zowel deze die aangesloten zijn bij de *Belgische Voetbalbond* als de andere. Het wordt betwist met puntenoptelling en iedere ploeg zal de andere eens ontmoeten, tenware er meer dan zeven deelnemers zouden zijn. In dit geval vallen de verliezers af. De winnende ploeg ontvangt zilveren eretekens.

De volgorde van de matches zal door het lot worden aangeduid. De lottrekking zal op het voetbalplein van de Albertlaan plaatshebben op donderdag 19 maart om 4 uur en de matches vanaf zondag 28 maart. De zuivere ontvangst zal gestort worden in de kas van het *Werk van de Stedelijke Onderstand*.

11 december 1915

Donderdagavond ontstond een geweldige brand op het speelplein van de *A. A. La Gantoise*, gelegen tussen de Tennisstraat en de Albertlaan. Aangezien alles in hout opgetrokken was stonden in enkele stonden geheel de tribune, het koffiehuis, de kleedkamer, het bureel en het magazijn in laaiende vlam.

De pompiers die spoedig ter plaatse kwamen poogden vruchteloos het hevig vuur te blussen en na drie kwartier was geheel het gebouw tot op de grond afgebrand. Het onheil schijnt ontstaan te zijn in de kleedkamer, maar de ware oorzaak is tot hiertoe onbekend. Een onderzoek is ingesteld.

22 maart 1916

De Duitse bezetter benut sedert het begin van de oorlog het koersplein van Sint-Denijs als oefenveld voor de militaire vliegtuigen. De aanpalende, moerassige velden worden gedraineerd om er het *Etappen-Flugzeugpark n° 4* uit te breiden. De kazerne is afgewerkt en wordt weldra samen met de omringende villa's betrokken.

11 mei 1916

Zondag 14 mei zal om 5 uur 's namiddags op het plein van de Albertlaan een belangrijke ontmoeting plaatsgrijpen tussen de twee eerste elftallen van *Racing Club Gent* en *A.R.A. La Gantoise* met de eerste divisiespelers Schietse, Visser, Colman, Thienpont en Van den Driessche.

Het is de beslissende terugmatch van deze die op het plein van *Racing* te Gentbrugge door *La Gantoise* met 2 - 1 gewonnen werd. De scheidsrechter is de heer Van Paemel.

De ontvangst wordt deels gestort aan het steunfonds van de stad, deels aan de *Belgische Voetbalbond* ten behoeve van de krijgsgevangen voetballers.

28 september 1916

Zondag aanstaande wordt om 4 uur een match gespeeld in eerste divisie op het plein van *Ganda F.C.* in de Ganzendriesstraat tussen *Ganda* en *La Gantoise*. Aangezien de uitslag van de oefenmatch 3 - 3 was, is een harde strijd in het verschiet. De scheidsrechter is de heer Colman.

29 december 1917

Zondag heeft om 3 uur de grote match plaats tussen de elftallen van de eerste afdeling van *Racing Club Gent* en *A.R.A. La Gantoise* op het plein van de Albertlaan. Deze match werd reeds begonnen op 7 oktober, doch moest gezien het slecht weder geschorst worden nadat de uitslag 1 - 1 was.

Het is deze match die nu zal beslissen over de eerste plaats in de eerste ronde. Men weet dat dezelfde match, op 11 november gespeeld op het plein van de *Racing Club* te Gentbrugge, eindigde met 3 - 3.

**** *De Duitse bezetter trok zich uit Gent terug tussen 1 en 11 november 1918.*

ERIK DE KEUKELEIRE

Fragmente uit "Sint Pieters-Aalst, Sint-Pieters-Aaigem en Sint-Denijsplein" delen 1 (1819-1901) en 2 (1902-1918) - uitgaven in eigen beheer - 2004.

GENTSE MEMORIEDAGEN: 19-20-21-JANUARI. AANVULLINGEN.

19 januari 639

Dood van de Carolingische koning Dagobert I.

Hij regeerde van 629 tot 639.

Het was hij die aan St-Amandus de opdracht gaf het Evangelie te komen preken in Pagus Gandavum.

19 januari 1469

Agnès Van den Bossche wordt opgenomen in de Gilde der schilders en beeldhouwers. Zij was toen al weduwe van Heindrik Crabbe met wie zij in 1455 getrouwd was. Zij was de tweede vrouw die opgenomen werd in de Gilde. Joos Van Wassenhove stelde zich borg voor haar. Deze “schilsterigge” deed voornamelijk decoratief werk, zoals vergulden, stofferen, etc. Zij voerde regelmatig opdrachten uit voor de Stad. In 1470 deed ze werken in het Schepenhuis.

In 1481-82 vervaardigde zij een vaandel met de Maagd van Gent erop. Deze standaard ging verloren maar werd toevallig teruggevonden in het Stadhuis in 1814.

Haar sterfdatum is onbekend, maar zij leefde nog in 1516.

19 januari 1600

Abt Colombanus Vrancx van de St-Pietersabdij laat de beenderen van Isabella van Oostenrijk en van haar zoon uit het puin van de oude kerk halen en laat ze in een voorlopig graf leggen.

19 januari 1726

Geboorte te Wenen van Ferdinand von Lobkowitz.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2003 - N° 5 - pp. 337-38.

19 januari 1793

De Franse Republikeinen dringen gewapenderhand de Baudeloo-abdij binnen.

19 januari 1811

Stichting van het Vondelingengesticht, de “Rol”.
Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2002 - N° 5 - p. 706

19 januari 1838

Een der twee katoenfabrieken die opgericht waren in het gewezen klooster der Augustijnen wordt volledig vernietigd door een grote brand die duurt tot 20 januari.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2010 - N° 4 - pp. 310-312

19 januari 1869

Geboorte van Arnold Vander Haeghen.

De Vander Haeghens vormden een familie die veel betekend heeft voor Gent. Een gelegenheid om daar een paar woordjes meer over te vertellen.

Het begon met Désiré die geboren werd in 1797 en stichter was van de voornaamste drukkersfamilie uit de 19e eeuw in Gent. Na het overlijden van zijn nonkel Frans Bogaert neemt hij in 1827 diens drukkerij over en blijft hij ze verder uitbaten in de Onderstraat. In 1836 komt hij in het bezit van het “Hotel Clemmen” in de Veldstraat en vanaf 1841 is het dààr dat hij “De Gazette van Gent” drukt.

Hij heeft twee zonen: Eugène en Ferdinand. Désiré sterft in 1850 en zijn weduwe zet de zaak verder; 3 jaar later neemt zoon Eugène de zaak over. Zijn broer Ferdinand zou vermaardheid verwerven als historicus en bibliofiel. Hij was bibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek en schonk zijn verzameling van meer 10.000 Gentse drukken aan de Universiteit.

Zijn zoon Victor zou gedurende 34 jaar onze Stadsarchivaris zijn, hij was ondervoorzitter van de “Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent” en secretaris van de “Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten”.

Eugène die de drukkerij overgenomen had bracht ze tot grote bloei en het is onder zijn leiding dat “De Gazette van Gent” haar grootste oplage kende: 5.000 exemplaren in 1870.

Eugène sterft in 1880, zijn zoon Arnold is nog maar 11 jaar oud. Het is pas in 1905 dat de dan 36-jarige Arnold de zaak gaat beheren.

Hij schonk het “Hotel Clemmen” bij testament aan de Stad Gent onder beding dat het gebouwencomplex zou gerestaureerd worden. De Stad kwam definitief in het bezit van het gebouw in 1946 dat van dan af “Hotel Van der

Haeghen” genoemd werd.

De notaris die deze transactie regelde had aan de Stad voorgesteld de weduwe van Arnold uit te nodigen op het Stadhuis om haar te bedanken. Dat gebeurde, maar toen zij daar aankwam moest zij eerst 20 minuten wachten vooraleer door de Burgemeester ontvangen te worden. De notaris die blijkbaar de gewoontes op het Stadhuis kende had vlug op eigen kosten een groot boeket bloemen gekocht dat haar aangeboden werd in naam van de Stad. Zonder dat had zij het moeten stellen met een “Merci”.

Arnold was een geboren foto-reporter en in 1946 vond men op een van de zolders van het huis vele honderden negatieven van foto's die hij gemaakt had van Gentse straattonelen in de periode 1890-1910. Zij worden nu bewaard in het Museum voor Volkskunde.

19 Januari 1957

De meubelzaak gevestigd in het oud Hotel “De Gouden Leeuw” brandt volledig uit.

20 Januari 1818

De Stadsbibliotheek gaat over naar de Universiteit.

20 Januari 1841

Grote overstroming ten gevolge van de dooi.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 1974 - N° 6 - p. 200

20 Januari 1859

Dood te Parijs van Frédéric d’Houdetot

Deze Baron, geboren op 16 Mei 1778 was Préfect van het Département de l’Escaut van 1808-1813. Hij had hier Faipoult opgevolgd op 3 November 1808.

Hij was een toonbeeld van vlijt en van stiptheid voor zijn oversten, doch dierf of wou nooit persoonlijk het minste initiatief nemen.

Op 12 maart 1813 werd hij getransfereerd naar de Prefectuur in Brussel.

Hij miste de tolerantie en de spontaniteit van zijn voorganger en beperkte zich tot de rol van een uitstekende “uitvoeringsagent”.

20 Januari 1881

Eerste opvoering in Gent van “Tannhäuser”.

20 Januari 1916

Het Casino op de Coupure wordt het “Palmenhaus”, “Kriegslazarett für Nervenkranken”.

21 Januari 1793

Executie van Koning Louis XVI.

21 januari 1872

Dood van baron Léon de Saint-Genois.
Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2014 - N° 2 - p. 149

21 januari 1872

Dood van de violist Jean-Jacques Andries.
Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 1999 - N° 6 - p. 362

21 januari 1874

Dood in Lier op nauwelijks 38-jarige leeftijd van Tony Bergman.
De vraag kan misschien gesteld worden wat de auteur van Ernest Staas te maken heeft met Gent.

Wel, meer dan men denkt. In 1849 - hij is dan 14 jaar - komt hij studeren aan het Atheneum van Gent, waarna hij aan onze Universiteit zijn studies begint in de Rechten en het Notariaat. Hij legt er zijn kandidaatsexamen af maar zal tot Doctor promoveren in Brussel. Wanneer hij 17 is (hij is dan nog student aan het Atheneum) is hij een van de drie stichters van het taalminnend genootschap “’t Zal Wel Gaan” dat zulk een belangrijke rol zal spelen in het studentenleven in Gent.

Dat Tony Bergman zich reeds vroeg tot de Letterkunde aangetrokken voelde kunnen wij zien in de Almanak van “’t Zal Wel Gaan” voor 1856. Daarin verscheen “De Eerste Liefde van Frans”, getekend “Tony, student in de Regten”. Dat Tony naar Gent zou komen was bijna onvermijdelijk. Zijn vader had hier immers ook zijn studies gedaan en kon daar over boeiend vertellen. Hij raak-

te daarover nooit uitgepraat. Wij kunnen niet weerstaan aan de drang hem aan het woord te laten over zaken die zich een paar eeuwen geleden afspeelden". Hij was met vier andere studenten op kot bij een mostaardmarchand in de Veldstraat waar ze voor de grap de werkman behulpzaam waren bij het hantieren van de mostaardmolen. Hoe zij 's avonds naar een stamineetje trokken in de Bennesteeg waar drie lieve dochters van de herbergier er voor zorgden dat papa gouden zaken deed.

Hoe hij als muziekliefhebber concerten bijwoonde en hier beroemdheden als "la Malibran" en de Bériot hoorde.

Wij laten vader Bergman even zelf aan het woord: 's Zondags stroomde het volk en bijzonder een aantal mama's met hun dochter naar St-Michielskerk gingen en wij, studenten, gingen er meest alle zondagen naar de Hoogmis en vooral het lof horen. Of het wel uit godsvrucht was durf ik niet verzekeren. Althans zag men het grootste gedeelte der studenten aanhoudend in de kerk rondwandelen, de jonge juffrouwen in ogenschouw nemen en haar soms vrijpostig in haar gebeden storen. De kerkmuziek was er uitstekend en het werd een soort concert-promenade waartegen zekere godvruchtige dames soms protesteerden met den verontwaardigde uitroep: "Zijde nie beschaomd, Meniers".

21 januari 1880

Geboorte van Georges Van Biesbroeck.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 1994 - N° 5 - p. 268 e.v.

21 januari 1909

Dood van Joseph de Hemptinne.

Een man die hier in de 19^e eeuw een belangrijke rol gespeeld heeft.

Hij ging tot zijn 14 jaar naar school en kwam dan met zijn broers in het vaderlijk textielbedrijf. Zijn vader sterft als Joseph 26 jaar is en hij krijgt daardoor een grote verantwoordelijkheid in het familiebedrijf. Zijn nonkel, de gekende industrieel Ferdinand Lousbergs, sterft in 1859 en Joseph neemt de leiding over van het hoofdbedrijf dat gevestigd was op de Reep. Waar eens deze fabriek stond is nu het St-Bavo-Instituut.

Hij gaat wonen in het prachtig herenhuis van zijn overleden nonkel in de Keizer Karel-straat en ook het buitenverblijf van deze laatste komt in zijn bezit.

Joseph de Hemptinne zou hier een markante rol spelen op het politiek vlak. Zijn extremistisch, compromisloos katholicisme bezorgde hem veel vijanden.

Joseph de Hemptinne. 1822-1909.

Vina Bovy. 1900-1983.

Hij was trouwens de onbetwiste leider van de Gentse Ultramontanen. Heel zijn leven zou door deze houding bepaald worden.

Het begon al vroeg, want toen hij trouwde ging hij op huwelijksreis naar Rome waar hij in privé-audiëntie ontvangen werd door Paus Pius IX.

In 1853 was hij medestichter van het dagblad “Le Bien Public” dat het strijdblad werd van de Ultramontanen.

In 1856 werd hij verkozen tot provincieraadslid, maar hij weigerde de grondwettelijke eed af te leggen omdat, volgens hem, de grondwet in strijd was met twee pauselijke encyclieken. Dat Joseph de Hemptinne een katholiek was zoals er nu geen meer bestaan mag o.m. blijken uit het feit dat hij ieder jaar een reis naar Rome ondernam. Twee van zijn zonen werden Pauselijke Zouaaf en een ervan werd later de Abt van de Abdij van Maredsous, zijn oudste dochter werd Carmelietes in Oudenaarde en zijn jongste dochter werd abdis in het klooster van Solesmes in Frankrijk.

Hij was één van de leidende figuren van het St-Vincentiusgenootschap. In 1863 kocht hij van het Bestuur der Burgerlijke Godshuizen de huizen van het Poortackercomplex en schonk ze aan de Zusters van de Aanbedding.

Hij was één van de stichters van de St-Lucas Tekenschool en was, samen met zijn vriend Baron Béthune, een van de promotors van de Neo-gotiek.

Joseph de Hemptinne overleed op 87-jarige leeftijd en werd begraven op het kerkhof van Mariakerke.

21 januari 1918

Toneeldebuut van Vina Bovy bij Het Vlaamsch Operagezelschap als Argentine in “De Twee Biljetten”.

Zie ook "Ghendtsche Tydinghen" 2001 - N° 6 - p. 391

21 januari 1921

Onthulling door Koning Albert van twee bronzen gedenkplaten in het peristilium van de Universiteit.

Hugo Collumbien

VERGETEN GENTSE SCHRIJVERS. PIET SCHEPENS (WERCHTER 1901 – GENT 1967)

Onderwijzer, letterkundige, vertaler.

Piet Schepens is geboren te Werchter in 1901. Zijn vader heette Edmond. Hij kwam naar Gent en woonde in de Wandelsteeg. Later woonde hij in de Kluiskensstraat 7 en Coupure 71. Hij studeerde aan de Rijksnormaalschool te Gent voor onderwijzer. In 1926 huwde hij te SintAmandsberg met Martha Tollenaere. In de jaren 1930 was hij onderwijzer in het 4e studiejaar van het stadsschooltje in de Ste-Bernadettestraat. Hij had de reputatie zeer streng te zijn en iedere morgen moesten de leerlingen een lied zingen van Emiel Hullebroeck. (In Ghendtsche Tydinghen, 28e jg., nr. 3, mei 1999 staat een foto (1933-34) van het onderwijzend personeel in de St.-Bernadetteschool, met Piet Schepens.) Hij woonde toen in de Koestraat te Oostakker. Later werd hij studiemeester. Hij is gestorven zoals hij geleefd had: als een eenzaam mens. Hij had zijn bidprentje zelf opgesteld, het laten drukken en had er zijn handtekening op geplaatst; er was een vakje voorzien waarin de datum van zijn overlijden kon ingevuld worden. Onderaan: “Het prentenboek van zijn levensherinneringen heeft niet veel mooie bladzijden geteld. Leek het dat in zijn eenzaamheid de illusie van wat najaarszon zou komen en de hoop op een stukje wereld met nieuwe arbeidsvreugde, dan ook is hij te arm geweest om deze illusie te mogen behouden.”

Piet Schepens was een vereenzaamd en verbitterd mens. Een uit zeer hard hout gesneden man. Zijn wrangheid, zijn uitgesproken agressieve gesteldheid was er op gericht zowel vreemden als vrienden uit de kring te houden, die hij rond zich getrokken had. Die houding nam hij ook aan tegenover degenen waar hij intiem mee omging. Die vereenzaming is wellicht ook de reden dat hij, gewild en ongewild teruggeplooid op zichzelf, zoveel heeft verwezenlijkt, zoveel heeft geschreven (een solitaire bezigheid). Nochtans zijn er getuigen die hebben geschreven dat hij vol Uilenspiegelstreken zat: zo verstuurde hij een aankondiging van een nieuw boek, dat kon besteld worden bij “Piet Schepens, letterkundige en kuisvrouw”. Hij vroeg geen vriendschap, maar treurde er om dat hij geen vrienden had. Hij werkte om de genoegdoening van het werk, niet om erkentelijkheid, maar ging er onder gebukt dat erkentelijkheid en eer hem niet werden betoond. Door zelfstudie en door reizen heeft hij zich de Skandinavische talen en kulturen eigen gemaakt. Hij aanbad de toneelschrijver, prozaïst en dichter August Strindberg, die hem tot in zijn levenswij-

Piet Schepens. 1901-1967.

ze toe heeft beïnvloed. Strindberg was een vrouwenhater. Hij schreef een monumentaal werk over de Zweed: August Strindberg, leven en werk, de bibliografie alleen al telt 62 bladzijden (2delen, 1931) dat door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde met de August Beernaert-prijs werd bekroond. Piet Schepens heeft geen oorspronkelijk creatief werk uitgegeven, al bewaarde hij in handschrift een toneelstuk De zoon van Rembrandt en een boek over magie. Piet Schepens heeft alles samen tachtig boeken geschreven (vertalingen, essays, levens- en reisbeschrijvingen; enkel en alleen Skandinavisch en zijn auteurs) en ruim tweeduizend artikels. Auteurs als Undset, Lagerlöf, Hamsun, Holström en Strindberg heeft hij voor Vlaamse lezers toegankelijk gemaakt. Hij heeft ook voordrachten gehouden. Hij was met hart en ziel verknocht aan de rijkdom van de Scandinavische cultuur, die hij aan de bredere lagen van ons volk kenbaar heeft gemaakt. Zijn vertalingen werden geloofd als uiterst vlot en authentiek. Hij was a.h.w. de ambassadeur van het Noorden in Vlaanderen. Maar net zoals de vriendschap zijn deur is voorbijgegaan, is ook de erkenning of bekroning, op één uitzondering na, hem nooit te beurt gevallen.

Piet Schepens was lid van de Vereniging van Oost-Vlaamse Letterkundigen, Académie Arts, Sciences et Lettres de Paris, Belgisch-Zweedse Vereniging "Riksföreningen (Zweden), Knut Hamsun Gesellschaft (Duitsland).

Adriaan Magerman heeft zichzelf de vraag gesteld of de schrijver Piet Schepens voor de Vlaamse letterkunde betekenis heeft gehad. Hij beantwoordt de vraag niet, maar stelt dat hij in het literaire leven in Vlaanderen in elk geval een typische en opmerkelijke verschijning is geweest. Jef De Pauw schreef dat Piet Schepens de enige vertaler in Vlaanderen is geweest die zich door nieuwe stromingen niet liet verleiden (in de tweede helft van de 20ste eeuw kwamen er steeds meer vertalingen uit de Angelsaksische landen en Latijns-Amerika op de markt) en op magistrale wijze heeft aangetoond dat Skandinavisch ons nog steeds rijke geschenken voorbehoudt. Persoonlijk meen ik dat een auteur die zoiets heeft gepresteerd in 80 boeken en 2.000 artikels niet verdient vergeten te worden, maar respectvol in ere moet worden gehouden.

Literatuur

Adriaan Magerman, In memoriam Piet Schepens, De Periscoop, maart 1967. Roni Ranke, Piet Schepens 65 jaar, WIJ, 21 mei 1966

Jef De Pauw, "Het Geslacht Ödmark" van Ragnar Holström, vertaald door Piet Schepens, Radio Gent, 25 augustus 1960.

Daniël Van Ryssel

AAN DE BRUGSE POORT: EEN KLEURRIJKE FAMILIE IN DE VIJFTIGER JAREN

1. Giele en Pelagie

Telkens wanneer mijn nonkel Guillaume het nodige aantal pinten had gedronken, begon hij ongevraagd het ander cliënteel in één van zijn stamcafés te vergasten op een voorstelling met Pelagie. Pelagie haalde hij dan gewoon uit zijn zak en hij deed haar allerlei kunstjes uitvoeren, zoals door hoepels springen, koordlopen en –dansen, touwtje springen, trapezewerk, enz. Soms trok hij bij een dame met lang haar na wat zoeken een goed haar uit, voor het koordlopen. Als kind van nog geen tien jaar oud keek ik altijd vol spanning en met gemengde gevoelens naar het optreden van Pelagie, bang dat zij zou vallen maar ook hopen dat zij dan in een glas bier zou vallen, wat meestal na een tiental minuten het geval was. Haar grootte vormde geen probleem, maar ik heb u nog niet gezegd dat Pelagie, naast al haar acrobatenkunsten, ook nog de gave van de onzichtbaarheid bezat. Als kind heb ik altijd gedacht (ik denk dat nog) dat het een soort onzichtbare vlo was, ik heb eigenlijk nooit aan de echtheid van Pelagie getwijfeld (het geloof kan bergen verzetten, dat is bekend). Wat er ook van zij, paaldansen en striptease bestonden toen nog niet: zichtbaar of onzichtbaar, het was niet echt belangrijk voor haar nummer.

Van zodra zij in een glas viel schepte mijn nonkel er haar vlug uit met twee vingers. De eigenaar van de consumptie stelde hij gerust door naar de cafetier te roepen “Gust, geef ne kier een vesse pinte veur Lowie!” waarop mijn tante Caroline onmiddellijk naar hem riep “Gielioom, ge goat ze toch were nie uitdrinke!” en mijn nonkel “Karlien, z’es betoald, we keune da toch nie loate stoan”. Eerst vele jaren later heb ik mij afgevraagd of Pelagie toevallig of met opzet in die bierglazen is gesukkeld.

Nadat mijn nonkel haar van de verdrinkingsdood had gered en de pint snel leeggedronken, zette Pelagie haar nummer gewoon verder. Aangemoedigd door de ijver van zijn medewerkster zette mijn nonkel – “Giele” voor de habitués van het cafe – zijn act met vernieuwde fantasie verder. Het zweet stond hem op het voorhoofd en de nummers werden altijd maar ingewikkelder en gevaarlijker, zodat ik bijwijlen helemaal de draad kwijt was. Ik was nochtans de meest aandachtige toeschouwer, de meeste andere aanwezigen hielden het stilaan voor bekeken. Doch Giele en Pelagie wisten van geen ophouden, ik kreeg zelfs de indruk dat er weldra een nieuw ongeval ging gebeuren want mijn nonkel lonkte verdacht veel naar een glas “Meirezieke” (dat was bier van

de brouwerij Meiresonne, maar de meeste Gentenaars hadden gekozen voor een andere naam, misschien was dat bier wel wat bitter). “Frans, zeg gai ne kier tegen Gieloom da tij moe ophèwe,” riep mijn tante Caroline naar mijn andere nonkel. “Giele hoe est toch meugelijk,” zei nonkel Frans met een afkeurend gezicht (dat was één van de weinige dingen die hij goed kon), “de mensen ender genoeg van.”

Met spijt stak Giele Pelagie opnieuw in zijn jaszak, samen met de koorden, trapezes, hoepels en veel andere accessoires (ook allemaal onzichtbaar, dat had zo zijn voordelen). “Kom, we goan noar huis, Zannit,” zei mijn tante Caroline tegen haar zus Jeannette, de echtgenote van Frans. Waarop zij samen met mijn ouders en ikzelf het café verlieten.

’s Avonds lag ik in mijn bed nog na te denken over het spektakel alvorens ik in slaap viel. Ik trachtte nieuwe nummers te bedenken, maar dat was toch niet zo eenvoudig. Daardoor groeide mijn respect voor mijn nonkel Guillaume en dat is tot op de dag van vandaag, meer dan zestig jaar later, zo gebleven.

Dat alles speelde zich af rond de jaren vijftig in de regio Wondelgemstraat – Ferrerlaan, Gent.

Eric Vermeirsch

Meirezieke: “zieken” = urineren - “zieke” = urine

BIBLIOGRAFIE

In het tijdschrift “**INTERBELLUM**” van Mei-Juni 2014 verscheen een artikel over het Lederdrijfwerk en de Architectuur van de Gebroeders François en Félicien Bilsen in Gent..

Pro memorie: men kan lid worden van deze vereniging mits een jaarlijkse bijdrage van 15 € op rekening BE 84 .0680.8511.1059.

Wie verdere inlichtingen wenst, kan contact nemen met de voorzitter Norbert Poulain - Olijfstraat 69 - 9000 Gent. Tel. 09.226.79.46

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Van de heer Peter Van Keymeulen

In verband met mijn artikel over *Andries de Baviere*, verschenen in nr. 6 van 2013, heb ik nog een aanvulling en deze keer een heuglijke. Sanderus' *Verheerlijkt Vlaandre* was ik helemaal uit het oog verloren bij het schrijven van dat artikel. Dat heb ik onlangs bekeken en zijn gegevens bevestigen **twee zaken**:

1. Het kasteel te Kaprijke is inderdaad verbouwd door Andries de Baviere, "een zeer geleert man", en bleef in handen van de erfgenamen (zoon Jakob wordt expliciet vernoemd) ten minste tot Sanderus' tijd; dat is toch bijna een eeuw en een aantal generaties.

2. Nog belangrijker is dat bij de 'adellijke' en/of 'uitmuntende' geslachten van Gent de familie **Bavieres** (sic) uitdrukkelijk vermeld wordt. Dat bevestigt het bestaan van een voortgezette patricische lijn.

Er zijn wat bedenkingen bij zijn lijst: Sanderus geeft meer dan honderd namen van geslachten. In zijn inleiding tot die alfabetische lijst spreekt hij wel van *adellijk* maar ook van *uitmuntend* en *doorluchtig* en duidt adellijk ook aan als een morele kwalificatie, een deugd.

Hij bedoelt dus niet altijd letterlijk van adel maar dat de familie hoorde bij de *doorluchtige* Gentse geslachten in Sanderus' tijd wordt bevestigd.

Hierna de referenties en citaten:

Sanderus, A., *Verheerlijkt Vlaandre*, Antwerpen 2007 (1641-1644, 1735), Eerste Deel, p. 229.

Onder de hoofding 'De Stad Kaprijke: "Niet verre van onze L. Vrouwe Kerken Oosten, ziet men het Kasteel in een vermaakelyken Oord gelegen: Het is door Andries Bavar (sic!), een zeer geleert Man, vergroot, en op den Geevel leest men het volgende Latynsche Opschrift: *Deus nobis haec otia fecit* (God heeft ons deze Rustplaats gegeven). Jakob Bavar, Zoon van voornoemden erfde het van zynen Vader, en zedert is het aan desselfs Nakomelingen gebleeven'.

Sanderus, A., o. c. Eerste Deel, pp. 130/131. 'Adelyke Geslachten van Gendt', o.m.: **Bavieres**

Van de heer Danny Mattens

In het vorige nummer GT 2014 nr. 2 vielen helemaal onderaan op de laatste bladzijde de vijf laatste woordjes weg uit de aanvulling van Danny Mattens bij zijn eerder artikel over het Commersgemet en de eigenaar daarvan. We geven hieronder als correctie de hele tekst weer.

Over Jacop de Commere valt ook nog te zeggen dat hij in vier jaar tijd (1528-1532) 23 keer optrad als adviseur in erfeniskwesties. Zijn functie wordt omschreven als coustumier deser stede (d.i. uiteraard Gent). Ook zijn zoon, Jan, nam deze functie waar. Zie hierover bijvoorbeeld bij E.M. Meijers, *Het ligurische erfrecht in de Nederlanden. Deel III. Het Oost-Vlaamsche erfrecht. Bijlagen* (1936).

Waarmee nog maar eens is aangetoond dat Jacop de Commere geen kleine jongen was en wel degelijk de juridische wegen kende.

VRAAG EN ANTWOORD

De heer **Hubert Keuppens** van de Heemkundige Kring Wetteren is op zoek naar de locatie van een flink uit de kluiten gewassen villa in het Gentse die door de Duitsers tijdens Wereldoorlog II zou gebruikt geweest zijn als lazaret. Peter Steenhaut van de Dienst Stadsarcheologie meende op één van de foto's het torenstompje van de Sint-Jozefkerk in de Wondelgemstraat te herkennen. Lezers die meer weten kunnen contact opnemen met de redactie.

